PRZEGLĄD BIBLJOTECZNY

WYDAWNICTWO ZWIĄZKU
BIBLJOTEKARZY POLSKICH

REDAKTOR: EDWARD KUNTZE

ROCZNIK VII ZESZYT 1
STYCZEN — MARZEC 1933

KRAKÓW
WYDANO NAKŁADEM ZWIĄZKU BIBLJOTEKARZY POLSKICH

PRZEGLĄD BIBLJOTECZNY

CENTRALNY ORGAN NAUKOWY
BIBLJOTEKARSTWA POLSKIEGO

REDAKTOR NACZELNY: EDWARD KUNTZE
ZASTĘPCA: ALEKSANDER BIRKENMAJER
SEKRETARZ REDAKCJI: WŁADYSŁAW POCIECHA

ADRES REDAKCJI I ADMINISTRACJI: KRAKÓW, ŚW. ANNY 12, I. P.
TELEFON 136. — KONTO P. K. O. Nr. 407.652.

PRZEGLĄD BIBLJOTECZNY wychodzi kwartalnie, w objętości co najmniej 12 arkuszy druku rocznie. Rocznik I (1927) obejmuje 12 arkuszy.

Rękopisów Redakcja nie odsyła. Autorowie, nieuwiadomieni do trzech miesięcy o przyjęciu ich prac, mogą odebrać je w Administracji w ciągu roku.

Odbitki wykonuje się tylko na rachunek autorów; zamawiać je należy przy pierwszej korekcie.

Książki do recenzji winny być adresowane nieosobiście: Do Redakcji Przeglądu Bibljotecznego.

PRENUMERATA ZMIENIONA OD 1 STYCZNIA 1933 WYNOSI:

	Rocznie	Zeszyt pojedynczy
W księgarniach	Zł 20·—	Zł 7·—
Przy zakupie bezpośrednio w Administracji . . .	„ 15·—	„ 4·—

Członkowie Związku Bibljotekarzy Polskich otrzymują Przegląd Bibljoteczny bezpłatnie za pośrednictwem swojego Koła.

Przy obliczaniu ceny dla zagranicy przyjmuje się 1 Zł=0·80 fr. szw.

SKŁAD GŁÓWNY NA ZAGRANICĘ:
OTTO HARRASSOWITZ, LEIPZIG, QUERSTRASSE 14

PRZEGLĄD BIBLJOTECZNY

PRZEGLĄD BIBLJOTECZNY

WYDAWNICTWO ZWIĄZKU
BIBLJOTEKARZY POLSKICH

REDAKTOR: EDWARD KUNTZE

ROCZNIK VII
1933

KRAKÓW
WYDANO NAKŁADEM ZWIĄZKU BIBLJOTEKARZY POLSKICH

P. 4 / 1933

DRUKARNIA TOW. ŚW. MICHAŁA ARCH. W MIEJSCU PIASTOWEM.

TREŚĆ

Artykuły:

Zofja Ameisenowa: Francuskie rękopisy iluminowane z Wilanowa w Bibljotece Narodowej 57
Jadwiga Bornsteinowa: O statystyce bibljotek w Polsce 1
Józef Grycz: O reorganizację bibljotek szkół akademickich 154

Miscelanea:

Henryk Barycz: Dookoła bibljoteki Zygmunta Augusta . 17
Karol Buczek: Przyczynek do historji Bibljoteki Załuskich 77
Józef Majer: O książkach z daru Reginy Żółkiewskiej, Jana Żółkiewskiego i Teofili Sobieskiej w księgozbiorze kościoła parafjalnego w Żółkwi 163
Dr. M. Kukiel: Archiwum polityczne powstania styczniowego w Muzeum XX. Czartoryskich 15

Recenzje: 22, 85, 172

Przegląd czasopism: 33, 107, 180

Kronika:

Wiadomości urzędowe 37
Z życia bibljotek 38, 109, 184
Sprawy Związku Bibljotekarzy Polskich . . . 41, 120, 192
Z ruchu bibljotekarskiego 48 141, 198

TABLES DES MATIÈRES

Articles:

Sophie Ameisenowa: Manuscrits français a peintures, provenant de la Bibliothèque de Wilanow actuellement à la Bibliothèque Nationale de Varsovie 57

Hédvige Bornsteinowa: Sur la statistique des bibliothèques en Pologne 1

Joseph Grycz: De la rĕorganisation des bibliothèques dans les établissements d'enseignement supérieur . . 154

Notes et Mélanges:

Henri Barycz: Autour de la bibliothèque de Sigismond Auguste 17

Charles Buczek: Contribution à l'histoire de la Bibliothèque Załuski 77

Joseph Mayer: Les livres donnés par Reine Żółkiewska, Jean Żółkiewski et Thĕophila Sobieska à la bibliothèque de l'église paroissiale de Żółkiew 163

Dr. M. Kukiel: Les archives politiques de l'insurrection de janvier au Musée Czartoryski 15

Critique et Comptes rendus. . . . 22, 85, 172

Revue des périodiques 33, 107, 180

Chronique:

Nouvelles officielles 37

Chronique des bibliothèques 38, 109, 184

Affaires de l'Association des Bibliothécaires Polonais 41, 120, 192

Mouvement bibliothécaire 48, 141, 198

SPIS OMÓWIONYCH KSIĄŻEK

LIVRES ANALYSÉS DANS LES CRITIQUES ET COMPTES RENDUS

Ackerknecht Erwin, Skandinavisches Büchereiwesen. Ein Überblick über die heutige Volksbüchereiarbeit in Dänemark, Finnlad, Norwegen und Schweden. Stettin 1932 (*W. Pociecha*) 30

Bibljoteki oświatowe, spis na dzień 1 stycznia 1930 roku oraz tablice statystyczne. Warszawa 1932 (*W. Dobrowolska*) 27

Bykowski Leon, Wypożyczalnia z księgozbiorem płynnym. Warszawa 1933 (*P*) 32

Carrol Marie J., Key to Leaugue of Nations documents placed on public sale. 1920—1929. Boston 1930. First suppl. 1931 Second suppl. 1931 (*Alina Żórawska*) 105

Crozet Leo, Manuel pratique de bibliothécaire. Paris 1932. (*Łodyński*) 91

Guppy Henry, Rules for the cataloguing of incunabula. London 1932 (*Alodja Kawecka*) 172

Kotula Rudolf, Katalog inkunabułów Bibljoteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie. Lwów 1932 (*Alodja Kawecka*) 85

Libraries in Canada. A study of library conditions and needs by the Commission of Enquiry, John Ridington, chairman, M. J. L. Black, G. H. Locke. Toronto 1933 (*H. K.*) 102

Naučnaja literatura. Sistematičeskij ukazatel knig i žurnalnych statej. Č I. Obščestvennye nauki. Połutom, 1, 1932. Č. V. Medicina 1931. Moskwa (*H. Hleb Koszańska*). . . 98

Stańczakówna Agnieszka, Jak organizować wypożyczalnie z księgozbiorem płynnym. Warszawa 1933 (*P.*) . . 32

Tobolka Zdeněk V., Prawidla katalogisacni pro státni vědeckė knihovny. Č. II. Pravidla popisu prvotisků. V. Praze 1930 (*A. K.*) 174

Trudy Instituta Knigi, Dokumenta i Pisma. II. Stat'i po historji Encikłopedij. Leningrad 1932 (*A. S.*) 175

Wilkinson G. E., How to read literature. London 1927 (*H. K.*) 101

Wykaz czasopism zagranicznych otrzymywanych w r. 1932 przez 11-cie bibljotek naukowych w Polsce. Kraków 1932 (*Ł.*) 22

TREŚĆ ZESZYTU:

Artykuły:

JADWIGA BORNSZTEINOWA: O statystyce bibljotek w Polsce 1

Miscellanea:

DR. M. KUKIEL: Archiwum polityczne powstania styczniowego w Muzeum XX. Czartoryskich 15

HENRYK BARYCZ: Dookoła bibljoteki Zygmunta Augusta . . 17

Recenzje:

Wykaz czasopism zagranicznych otrzymywanych w r. 1932 przez 11-cie bibljotek naukowych w Polsce. Kraków 1932 (*Ł*) / Bibljoteki oświatowe, spis na dzień 1 stycznia 1930 roku oraz tablice statystyczne. Warszawa 1932 (*W. Dobrowolska*) / Ackerknecht Erwin, Skandinavisches Büchereiwesen. Ein Überblick über die heutige Volksbüchereiarbeit in Dänemark, Finnland, Norwegen und Schweden. Stettin 1932 (*W. Pociecha*) / Bykowski Leon. Wypożyczalnia z księgozbiorem płynnym. Warszawa 1933. Stańczakówna Agnieszka, Jak organizować wypożyczalnie z księgozbiorem płynnym. Warszawa 1933 (*P*) . 22

Przegląd czasopism:

Francja (*H. Lipska*) / Włochy (*W. Pociecha*) 33

Kronika:

I. Wiadomości urzędowe 37

II. Z życia bibljotek: Sprawozdanie z działalności miejskich bibljotek w Łodzi od 1/I 1928 r. do 1/VII 1932 r. (*J. A.*) 38

III. Sprawy Związku Bibljotekarzy Polskich: Rada Z. B. P. / Opinje bibljograficzne Rady Z. B. P. 41

IV. Z ruchu bibljotekarskiego: Bibljotekarstwo na terenie międzynarodowym (*J. Muszkowski*) . . . 48

JADWIGA BORNSTEINOWA: O STATYSTYCE BIBLJOTEK W POLSCE.

I.

Przedewszystkiem wskażemy miejsce statystyki bibljotek w całokształcie statystyki kulturalnej, obejmującej trzy wielkie gałęzie: statystykę oświatową, moralną i polityczną.

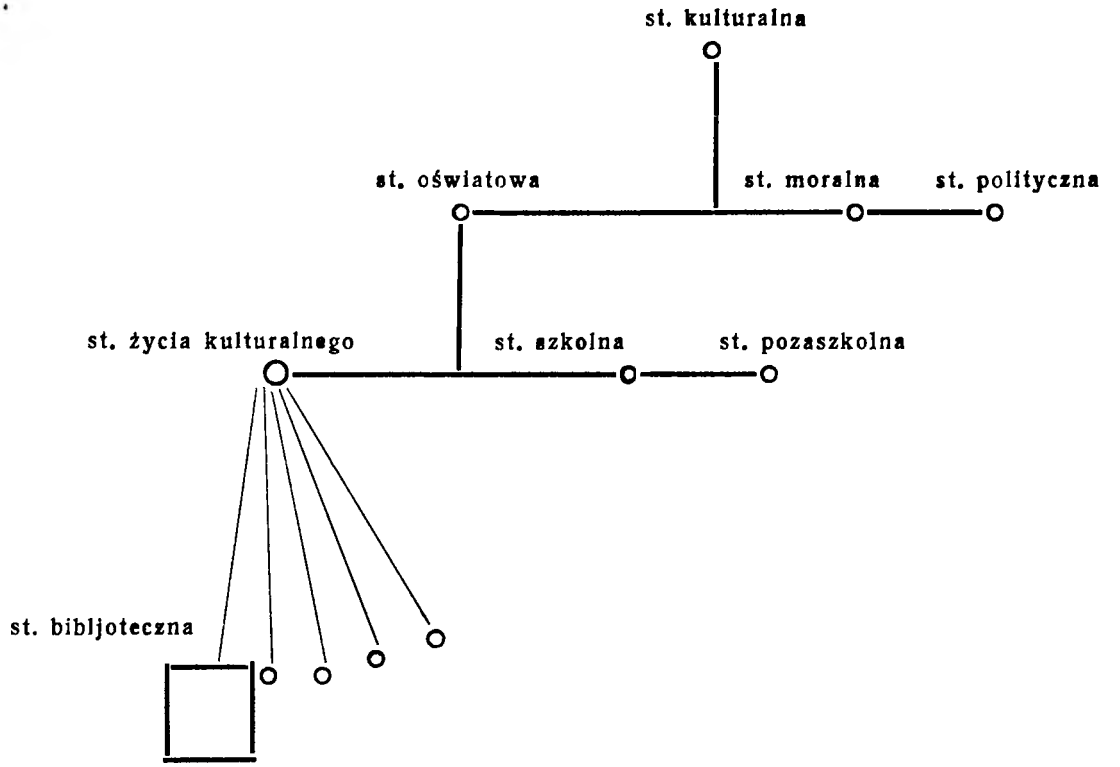

Jak widać z powyższego schematu, statystyka bibljotek jest jedną z odrośli statystyki życia kulturalnego, będącej ze swej strony gałęzią statystyki oświaty.

Przedmiotem statystyki bibljotek są wszelkie bibljoteki dostępne dla publiczności w szerokiem lub węższem znaczeniu tego wyrazu, t. zn. zarówno bibljoteki publiczne, jak i te, które służą ściśle ograniczonym grupom, a więc bibljoteki związkowe, szkolne i t. p.

Ogólna masa bibljotek nie stanowi jednak o tyle jednolitej całości, aby można było ją, jako taką, rozpatrywać bez szkody dla osiąganych rezultatów. Organizacja bibljoteki i charakter księgozbioru stanowią tu cechę wybitnie różnicującą, dzielącą ogólną masę bibljotek na naukowe i oświatowe.

Przy podziale ogólnej masy bibljotek możemy zastosować również i inne punkty widzenia, możemy np. dzielić bibljoteki na zasadzie ich przynależności do państwa, samorządów, stowarzyszeń, albo na zasadzie stopnia dostępności i t. p.

Statystyka bibljotek obejmuje zagadnienia, dotyczące księgozbioru, czytelnictwa, stanu personalnego i budżetu bibljoteki.

Dochodzenia statystyczne, dotyczące księgozbioru badają: stan księgozbioru ze zróżnicowaniem na książki, czasopisma, mapy, atlasy, rękopisy i t. d. wraz z podziałem według treści; następnie rozwój księgozbioru, t. zn. przyrost wzgl. ubytek w księgozbiorze, źródła wpływów książkowych, mianowicie: zakup, dary, egzemplarz obowiązkowy, wymiana.

Dochodzenia statystyczne, dotyczące czytelnictwa, są może najistotniejsze dla statystyki kulturalnej, jako takiej, dostarczają bowiem wiadomości otem, jak wywiązują się bibljoteki ze swej funkcji kulturalnej. Staty styka czytelnictwa podaje liczby, dotyczące czytelnictwa namiejscu oraz wypożyczania nazewnątrz. Statystyka czytelnictwa na miejscu uwzględnia czas funkcjonowania czytelni, liczbę zgłoszeń oraz wypożyczonych książek. Statystyka czytelnictwa nazewnątrz podaje dane o czytelnikach, wypożyczeniach oraz uwzględnia wypożyczenia międzybibljoteczne. Ażeby zapewnić wgląd, w jakim kierunku promieniują i jaki wpływ szerzą rozpatrywane bibljoteki, należy dane o czytelnikach różnicować według ich stanowiska społecznego, zawodu, płci, wieku; książki wypożyczone zaś należy różnicować według treści.

Następnie statystyka bibljotek podaje dane o stanie personalnym: a więc liczba personelu naukowego, pomocniczego, funkcjonarjuszy niższych — wszystkich z podziałem według płci. Wreszcie sprawy budżetowe: a więc wpływy z opłat czytelników, subsydja z podziałem według instytucyj subwencjonujących i t p.; wydatki z podziałem na zakup i konserwację książek, wydatki personalne i t. p.

Takie są w najogólniejszych zarysach zadania statystyki bibljotek [1], jeżeli statystyka ta ma dostarczyć konkretnych podstaw do wyciągania wniosków o życiu umysłowem danego społeczeństwa.

Aczkolwiek naszkicowane tutaj dezyderaty nie są nadmiernie wygórowane, jednakże w żadnym z pośród krajów kontynentu europejskiego nie były jeszcze dotychczas wypełnione dla całego kompleksu bibljotek. Naogół dane statystyczne o bibljotekach w poszczególnych państwach są fragmentaryczne, dotyczące

[1] Bliższe rozpatrzenie zadań statystyki bibljotecznej znaleść można w artykule J. BORNSTEINOWEJ, *Zadania i drogi statystyki bibljotecznej. Kwartalnik Statystyczny*, 1932, zesz. 2.

zazwyczaj pewnych tylko typów bibljotek. I co gorsza, są one często nieporównywalne naskutek niejednolitych podstaw metody statystycznej oraz naskutek niejednorodności elementów statystycznych.

Kwestja prowadzenia statystyki bibljotek całego państwa wiąże się ściśle z kwestją prowadzenia statystyki dziennej w każdej, choćby najmniejszej i najuboższej wyposażonej bibljotece. Możliwość zbudowania gmachu państwowej statystyki bibljotek łączy się nierozerwalnie ze staranną obróbką najdrobniejszych cegiełek, jakiemi są statystyczne obliczenia dzienne w poszczególnych bibljotekach danego państwa. Otóż fakt, że nie wszystkie bibljoteki prowadzą obliczenia statystyczne, oraz brak jednolitej podstawy uskutecznianych obliczeń sprawia, że te dane, jakiemi rozporządzamy, są właśnie: z jednej strony fragmentaryczne, z drugiej zaś nieporównywalne lub porównywalne w słabej zaledwie mierze.

Rzecz oczywista, że jeżeli w poszczególnych państwach dane statystyczne, dotyczące bibljotek, grzeszą brakiem jednolitych podstaw i paraliżują tem samem możność syntetycznego ujęcia bibljotek, to gorzej jeszcze przedstawia się kwestja zestawień międzynarodowych w tej dziedzinie, tutaj bowiem występują i bróżdżą dodatkowo jeszcze różnice, zachodzące w sposobach prowadzenia statystyki bibljotek w poszczególnych krajach.

Jeżeli zastanowimy się nad czynnikami, wprowadzającemi różnorodność podstaw do obliczeń statystycznych, przekonamy się, że niektóre z nich korzeniem tkwią w technice bibljotekarskiej, i że właściwie nasuwające się tu dezyderaty ujednostajnienia tych podstaw obliczeniowych wkraczają w dziedzinę meljoracji pracy bibljotecznej. Często np. nieporównywalność bywa wywołana przez nieustaloną jednostkę bibljoteczną: dzieło, tom, wolumen. Następnie: obliczanie broszur niekiedy łącznie z książkami, niekiedy wyłącznie, a jeszcze kiedyindziej obliczanie większej ilości, np. 15 broszur za jeden tom; absolutne nieustalenie definicji pojęcia „broszura“ i t. d., i t. d.

Można żywić jednak nadzieję, że ten niepomyślny stan rzeczy, jaki panuje obecnie, ulegnie zmianie wobec tego, że są wszczęte przez Międzynarodowy Instytut Współpracy Intelektualnej prace[1], mające na celu ujednostajnienie statystyki bibljo-

[1] Bliższe szczegóły ob. cytowany wyżej artykuł: *Zadania i drogi statystyki bibljotecznej.*

tecznej w poszczególnych krajach; to zaś pociąga za sobą, rzecz oczywista, konieczność zrewidowania pojęć zasadniczych, o których przykładowo była wyżej mowa.

II.

Statystyka urzędowa może być dokonywana albo przez jeden urząd, w którym koncentrują się wszelkie prace i dochodzenia statystyczne, przeprowadzane w kraju, albo też przez organy statystyczne poszczególnych ministerstw, z których każde przeprowadza dochodzenia statystyczne, wchodzące w zakres jego resortu.

U nas statystyka urzędowa jest scentralizowana w Głównym Urzędzie Statystycznym, co powinno zapewnić jednolitość państwowych prac statystycznych.

Statystykę bibljotek, jako część statystyki życia kulturalnego, Gł. Urząd Stat. zaczął opracowywać od roku 1928. Dotąd były opublikowane dość szczegółowe wyniki następujących dochodzeń statystycznych: w *Roczniku Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej,* 1928 — bibljoteki naukowe oraz bibljoteki szkół średnich i wyższych; w *Roczniku,* 1929 — bibljoteki publicznych szkół powszechnych, szkół średnich i wyższych; w *Roczniku,* 1930 — bibljoteki publicznych szkół powszechnych, szkół średnich, nauczycielskich i wyższych oraz bibljoteki t. zw. publiczne (dane tymczasowe [1]). Dalsze dane ukazały się w specjalnym zeszycie *Wiadomości Statystycznych* (VII, 1932) i dotyczyły bibljotek publicznych szkół powszechnych, szkół średnich, zawodowych, nauczycielskich, wyższych oraz wojskowych bibljotek naukowych. W zesz. 19-tym *Wiadomości Statystycznych* 1932 r. można znaleść ostatnie z opublikowanych danych o bibljotekach szkół powszechnych zarówno publicznych, jak i prywatnych oraz szkół średnich i nauczycielskich. Poza tem *Roczniki* od r. 1927 podawały sumaryczne dane o bibljotekach żołnierskich oraz dość szczegółowe o bibljotekach więziennych.

Każde z dochodzeń, mających na celu zbadanie statystyczne pewnej grupy bibljotek, wymaga skrupulatnie przemyślanej organizacji. Kolejność prac statystycznych przedstawia się w sposób następujący: przedewszystkiem prace nad organizacją dochodzenia

[1]) Wyniki ostateczne ukazały się obecnie w opracowaniu Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Min. W. R. i O. P. p. t. Bibljoteki oświatowe, Warszawie, 1932.

statystycznego, następnie samo dochodzenie statystyczne, wreszcie opracowanie otrzymanych materjałów i publikacja zestawień statystycznych.

Wstępnemi czynnościami przy organizacji dochodzenia są: dokładne zdanie sobie sprawy, do czego się dąży, o jakie wiadomości chodzi, zorjentowanie się w środowisku, jakie zamierza się badać, przemyślenie możliwości, jakie się otwierają, i utorowanie dróg, jakiemi należy postępować. W związku z przemyśleniem celów, do jakich dążymy, formułujemy t. zw. kwestjonarjusz, w którym ujmujemy w sposób najprostszy, najjaśniejszy te pytania, co do których przypuszczamy, 1) że zapytywane osoby fizyczne lub prawne będą w stanie odpowiedzieć na nie liczbowo (w wyjątkowych przypadkach słownie) i 2) że odpowiedzi te będzie się w stanie przetrawić, spożytkować. W razie potrzeby do formularza dołącza się t. zw. instrukcję, t. j. objaśnienia, jak należy formularz wypełnić.

Sama czynność zbierania danych statystycznych, gdy chodzi o bibljoteki, odbywa się albo drogą bezpośredniego komunikowania się z jednostkami badanemi (w ten sposób Główny Urząd Statystyczny zbiera dane np. o bibljotekach szkół średnich, nauczycielskich, zawodowych, wyższych albo też drogą otrzymywania zbiorowych danych od władz odnośnych np. inspektoratów (w ten sposób są zbierane dane o bibljotekach publicznych szkół powszechnych). Po skompletowaniu materjałów przystępuje się do ich opracowania.

Pierwszą czynnością jest tutaj kontrola logiczna materjału. Każdy kwestjonarjusz (wzgl. zestawienie sumaryczne) musi być skrupulatnie przejrzany, zbadany, czy nie zawiera wewnętrznych sprzeczności, skonfrontowany z danemi lat poprzednich, o ile nie poraz pierwszy przeprowadza się dochodzenie, i sprawdzony pod względem poprawności arytmetycznej. Nie miejsce tutaj na obszerne rozpatrywanie wszystkich etapów pracy statystycznej. Zaznaczymy tylko, że materjał należy tak opracowywać, aby można było go zużytkować w najróżnorodniejszych kombinacjach. Przy układaniu tablic w formie ostatecznej, publikacyjnej, musimy mieć przedewszystkiem to na względzie, aby oświetlić liczbowo najważniejsze, najistotniejsze zagadnienia, tyczące się badanej zbiorowości; następnie musimy liczyć się z przewidywanemi potrzebami przyszłych konsumentów opracowywanej statystyki,

wreszcie, jeżeli dochodzenie nie poraz pierwszy się odbywa, musimy przystosować ujęcie tablicy do tablic z lat ubiegłych, aby w ten sposób zapewnić porównywalność danych statystycznych. Poza liczbami bezwzględnemi, odzwierciadlającemi ilostan badanych przedmiotów, pożądane jest również podawanie liczb względnych (np. przeciętna liczba tomów na 1 bibljotekę, liczba wypożyczonych tomów na 1 czytelnika).

III.

1. Zwróćmy się przedewszystkiem do statystyki bibljotek szkół powszechnych (publicznych[1] i prywatnych). Dochodzenia statystyczne w przedmiocie bibljotek publicznych szkół powszechnych są uregulowane okólnikiem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 lutego 1928 roku i są przeprowadzane corocznie. Wobec tego że publiczne szkoły powszechne przedstawiają zbiorowość liczbowo okazałą (w 1930/31 r. 25.052 szkoły), coroczne indywidualne podchodzenie do nich wymagałoby niezmiernie wielkiego nakładu pracy. Wspomniany okólnik uregulował w taki sposób tę sprawę, że kierownik publicznej szkoły powszechnej jest obowiązany złożyć w oznaczonym terminie sprawozdanie bibljoteczne inspektorowi szkolnemu, na inspektorze zaś ciąży obowiązek zestawienia danych liczbowych, uzyskanych tą drogą z podległych mu szkół powszechnych i przesłania go do Kuratorjum oraz do Gł. Urzędu Stat. Formularze zarówno dla kierowników szkół jak i dla inspektorów są przewidziane przez wspomniany okólnik.

Poza tem co pięć lat odbywa się t. zw. spis szkolny i wtedy uzyskuje się dane indywidualne o bibljotekach szkół powszechnych. Jeżeli chodzi o bibljoteki szkół prywatnych, stanowiących zresztą drobną tylko cząstkę ogółu szkół powszechnych, to wiadomości o nich zbiera się tylko co lat pięć, w roku wyżej wspomnianego spisu szkolnego.

Ostatnie opublikowane dane o bibljotekach szkół powszechnych za rok szk. 1930/31[2], otrzymane drogą spisu szkolnego,

[1] Z art. 1 ustawy o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych wynika, że publicznemi szkołami powszechnemi są szkoły, co do których obowiązek zakładania i utrzymywania ciąży na państwie i na gminie.

[2] Dane statystyczne o bibljotekach publicznych z przed roku 1927/28 można znaleść w rocznikach czasopisma *Szkoła Powszechna*: w 1927 r. zesz. 1 są dane za rok szkolny 1925/26, w r. 1928, zesz. 4 — dane za rok

podajemy poniżej (w latach poprzednich tablice podawały więcej danych liczbowych, m. in. dane o czytelnictwie, które tutaj nie są uwzględnione, oraz liczby względne, oświetlające stopień przeciętnego zaopatrzenia bibljoteki, ucznia, obrót książki i t. p. kwestje).

BIBLJOTEKI SZKÓŁ POWSZECHNYCH[1].

Dane tymczasowe — Rok szkolny 1930/31.

Wyszczególnienie	Polska	Miasta	Wieś	Szkoły		Województwa[2]			
				publiczne	prywatne	centralne	wschodnie	zachodnie	południowe
Szkoły powsz. ogółem 3	26401	2828	23573	25052	1349	10112	5275	4348	6666
Szkoły posiadające bibljoteki	23933	2486	21447	23006	927	9379	4468	4167	5919
Księgozbiory ogółem[3]	33357	4442	28915	31958	1399	12968	5333	6984	8072
w tem uczniowskie	23678	2465	21213	22772	906	9215	4443	4157	5863
Tomy ogółem w tysiącach	4429	1445	2984	4132	297	1948	752	871	858
w tem w księgozbiorach uczniowskich	3628	1035	2593	3416	212	1611	689	648	680

2. Przechodzimy teraz do bibljotek szkół średnich ogólnokształcących. Dochodzenia statystyczne, corocznie docierające do poszczególnych bibljotek szkół tego typu, dostarczały o nich dość szczegółowych wiadomości. Tablice statystyczne podają za lata szkolne 1926/27 do 1929/30 dane o księgozbiorach nauczycielskich, uczniowskich i ogólnych[4], uwzględniając jednocześnie podział szkół na męskie, żeńskie i koedukacyjne, na państwowe, samorządowe i prywatne oraz terytorjalne rozmieszczenie

szkolny 1926/27. Szczegółową analizę danych statystycznych, dotyczących bibljotek publicznych szkół powszechnych za lata szkolne 1927/28 do 1929/30 można znaleść w artykule J. BORNSTEINOWEJ: *Bibljoteki publicznych szkół powszechnych. Kwartalnik Statystyczny*, 1931, zesz. 1.

[1] *Wiadomości Statystyczne*, 1932, zesz. 19.

[2] Woj. centralne obejmują: m. st. Warszawę, woj. warszawskie, łódzkie, kieleckie, lubelskie, białostockie; woj. wschodnie: wileńskie, nowogródzkie, poleskie, wołyńskie; woj. zachodnie: poznańskie, pomorskie, śląskie; woj. południowe: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie.

[3] Nauczycielskie i uczniowskie.

[4] Księgozbiory ogólne, t. j. przeznaczone wspólnie dla nauczycielstwa i uczniów.

szkół. Rozporządzamy też danemi o czytelnictwie w bibljotekach szkół średnich. Dane ostatnie, za rok szkolny 1930/31, przytaczamy poniżej za *Wiadomościami Statystycznemi* (1932, zesz. 19), które opublikowały je w formie najogólniejszej.

BIBLJOTEKI SZKÓŁ ŚREDNICH OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH.

Dane tymczasowe — Rok szkolny 1930/31.

Wyszczególnienie	Polska	Szkoły			Województwa			
		państwowe	samorządowe	prywatne	centralne	wschodnie	zachodnie	południowe
Szkoły średnie ogółem	743	277	62	404	343	87	129	184
Szkoły posiadające bibljoteki	734	277	61	396	340	85	128	181
Księgozbiory ogółem[1]	1357	524	113	720	599	149	256	353
w tem uczniowskie	621	241	52	328	262	68	125	166
Tomy ogółem w tysiącach	2603	1457	129	1017	1011	263	582	747
w tem w księgozbiorach uczniowskich	1120	613	54	453	463	127	220	310

3. Bibljoteki szkół zawodowych były opracowane dotychczas dwukrotnie: za rok szkolny 1928/29 i 1929/30. Zakres i sposób przeprowadzenia dochodzeń statystycznych był analogiczny do zakresu i sposobu badania bibljotek szkół średnich. Podajemy ostatnie dane, czerpiąc je z *Wiadomości Statystycznych*, 1932, zeszyt specjalny VII p. t. *Statystyka oświaty i kultury.*

BIBLJOTEKI SZKÓŁ ZAWODOWYCH.

Rok szkolny 1929/30.

Wyszczególnienie	Polska	Szkoły			Województwa			
		państwowe	samorządowe	prywatne	centralne	wschodnie	zachodnie	południowe
Szkoły posiadające bibljoteki	449	98	29	322	206	55	80	108
Księgozbiory ogółem 1	662	162	47	453	293	76	123	170
w tem uczniowskie	240	64	18	158	104	24	47	65
Tomy ogółem w tysiącach	472	195	38	239	187	49	86	150
w tem w księgozbiorach uczniowskich	159	56	20	83	67	17	30	45

4. Bibljoteki szkół nauczycielskich były badane w latach szkolnych 1928/29, 1929/30 i 1930/31. Mianem szkół nauczycielskich są objęte: seminarja nauczycielskie, kursy nauczycielskie, pedagogja oraz seminarja ochroniarskie. Sposób przeprowadzenia

[1] Księgozbiory nauczycielskie, uczniowskie i ogólne.

dochodzeń był tu analogiczny do wspomnianego wyżej przy bibljotekach szkół średnich i zawodowych. Ostatnie, dane podajemy niżej (według *Wiadomości Statystycznych*, 1932, zesz. 19).

BIBLJOTEKI SZKÓŁ NAUCZYCIELSKICH.

Dane tymczasowe — Rok szkolny 1930/31.

Wyszczególnienie	Polska	Szkoły			Województwa			
		państwowe	samorządowe	prywatne	centralne	wschodnie	zachodnie	południowe
Szkoły ogółem	230	138	16	76	84	24	39	83
Szkoły posiadające bibljoteki	223	132	15	76	81	23	37	82
Księgozbiory ogółem [1]	346	198	24	124	102	31	65	148
w tem uczniowskie	125	69	9	47	28	8	27	62
Tomy ogółem w tysiącach	632	459	28	145	237	59	144	192
w tem w księgozbiorach uczniowskich	212	145	11	56	56	19	45	92

5. Dane statystyczne o bibljotekach wyższych zakładów naukowych są czerpane bezpośrednio z badanych instytucyj. Ze względu na niską liczbę jednostek, reprezentujących tę grupę bibljotek, były one podawane w *Rocznikach Statystyki Rz. P.* i w *Wiadomościach Statystycznych* indywidualnie. Opracowane i opublikowane były dane statystyczne za lata 1926 do 1930. Tutaj ze względu na ograniczone miejsce podajemy tylko dane sumaryczne [2].

BIBLJOTEKI WYŻSZYCH ZAKŁADÓW NAUKOWYCH. 1930.

Wyszczególnienie	Polska	Miasta						
		Warszawa	Łódź	Lublin	Wilno	Poznań	Kraków	Lwów
Bibljoteki	21 [3]	8 [3]	1	1	1	2	4	4
Tomy w tysiącach	2760	942	2	56	339	391	579	451

6. Dane statystyczne, dotyczące bibljotek naukowych za rok 1925, a opublikowane w *Roczniku Statystyki Rz. P.*, 1928, nie są

[1] Księgozbiory nauczycielskie, uczniowskie i ogólne.

[2] Szczegółowe dane o bibljotekach wyższych zakładów naukowych państwowych można znaleść w rocznikach *Przeglądu Bibljotecznego*. Poza tem wiadomości o bibljotekach wszystkich uczelni wyższych za lata 1926, 1927 i 1928 zawiera praca J. Bornsteinowej p. t. *Bibljoteki wyższych zakładów naukowych. Kwartalnik Statystyczny*, 1930 zesz. 1.

[3] Nie jest uwzględniony Państwowy Instytut Dentystyczny w Warszawie, posiadający tylko księgozbiory seminaryjne.

uzyskane na zasadzie dochodzenia bezpośredniego, lecz są czerpane z pozycyj ankietowych, ogłoszonych przez St. Dembego w *Nauce Polskiej* t. VII (Warszawa, 1927), oraz uzupełnione na podstawie pracy Chwalewika: *Zbiory Polskie* (Warszawa, 1926—1927). Nie przytaczamy tutaj danych statystycznych o bibljotekach naukowych z tego względu, że na łamach *Przeglądu Bibljotecznego* w r. 1928, zesz. 4 drukowany był artykuł[1], poddający dane te szczegółowej analizie. Zaznaczymy tylko, że zestawienia statystyczne, dotyczące bibljotek naukowych, różnicowały je według właścicieli, specjalności, roku założenia — wszystko z uwzględnieniem liczby tomów oraz rozmieszczenia terytorjalnego.

7. Bibljoteki t. zw. publiczne (oświatowe) były statystycznie badane dotąd tylko raz w r. 1930. Badanie to, przeprowadzone poraz pierwszy, przytem w zastosowaniu do okazałej liczebnie zbiorowości, nastręczało niemało trudności do przezwyciężenia. Wobec tego że nie było pełnej ewidencji bibljotek tego typu, dochodzenie to było obarczone dodatkowo czynnością rejestracyjną. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przeprowadziło dochodzenie statystyczne[2] przy okazywanej pomocy ze strony władz szkolnych i administracyjnych.

Omawiane badanie statystyczne objęło wszystkie bibljoteki t. zw. u nas „publiczne". *Rocznik Statystyki Rz. P.* za rok 1930 opublikował zwięzłe dane tymczasowe z dn. 31/XII 1929 r. Wydział Oświaty Pozaszkolnej Min. W. R. i O. P. opracował obecnie na zasadzie omawianego dochodzenia wykaz bibljotek publicznych oraz szczegółową statystykę (wyniki ostateczne), dotyczącą nietylko tych kwestyj, które były już uwzględnione w *Roczniku Statystyki*, ale i wielu innych zagadnień ważnych dla poczynań oświatowo-kulturalnych.

Podajemy tu zwięzłą tabliczkę, zawierającą wyniki już ostateczne, opracowane przez Min. W. R. i O. P.

[1] J. BORNSTEINOWA. *Bibljoteki naukowe w Polsce w oświetleniu statystycznem.*

[2] Prace, związane ze zbieraniem materjałów, opisał St. SEDLACZEK w artykule: *Rejestracja bibljotek publicznych. Gazeta Administracji i Policji Państwowej* 1931, zesz. 2. oraz J. FILIPKOWSKA—SZEMPLIŃSKA w artykule: *Rejestracja bibljotek publicznych i ogólnokształcących. Przegląd Księgarski*, 1931, zesz. 4.

BIBLJOTEKI PUBLICZNE[1] (OŚWIATOWE).

31.XII 1929.

Wyszczególnienie	Polska	Miasta	Wieś	Właściciele					Województwa			
				Organizacje społeczne	Instytucje samorządowe	Instytucje państwowe	Parafje i inne gminy wyznaniowe	Osoby prywatne	centralne	wschodnie	zachodnie	południowe
Bibljoteki	8526	3412	5114	7513	233	294	260	226	2526	933	1996	3071
Tomy w tys.	6164	5024	1140	4190	880	177	149	768	2701	703	1063	1697

8. Za rok 1931 mamy dane o wojskowych bibljotekach naukowych; dane te są opublikowane w *Wiadomościach Statystycznych*, 1932, zesz. VII specjalny. 14 pozycyj, indywidualnie wymienionych w publikacji, składa się na następujące dane sumaryczne.

WOJSKOWE BIBLJOTEKI NAUKOWE[2].

31. III 1931.

Wyszczególnienie	Polska	Miasta									
		Warszawa	Łódź	Lublin	Grodno	Brześć n/B.	Poznań	Toruń	Kraków	Lwów	Przemyśl
Bibljoteki	14	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tomy w tysiącach	268	174	5	7	7	6	21	9	14	15	10

9. O bibljotekach żołnierskich posiadamy wiadomości, dotyczące liczby bibljotek, tomów oraz wypożyczeń za lata 1924 do 1930. Danych dostarcza Ministerstwo Spraw Wojskowych. W roku 1930 takich bibljotek było 1056, liczyły one tomów 520 tysięcy (dane zaczerpnięte z *Wiadomości Statystycznych*, 1932, VII zeszyt specjalny).

10. Tablice statystyczne, dotyczące bibljotek więziennych, podają liczbę bibljotek, liczbę tomów zróżnicowanych według treści i języka — wszystko z uwzględnieniem okręgów apelacyjnych. Danych statystycznych dostarcza Ministerstwo Sprawiedliwości. Dane ostatnie podajemy niżej (według *Wiadomości*

[1] Nie są tem zestawieniem objęte bibljoteki czysto naukowe, wojskowe i szkolne.

[2] Dane Centralnej Bibljoteki Wojskowej.

Statystycznych, 1932, zesz. specjalny IV p. t. *Statystyka sądownictwa, więziennictwa i przestępczości*).

BIBLJOTEKI WIĘZIENNE. 1. I 1931.

Wyszczególnienie	Polska	Okręgi apelacyjne							
		Warszawa	Lublin	Wilno	Toruń	Poznań	Katowice	Kraków	Lwów
Bibljoteki	164	34	18	15	27	38	10	8	14
Tomy w tysiącach	96	30	13	10	9	15	6	6	7

Jak widzimy, polska statystyka bibljoteczna objęła swemi dochodzeniami znaczny krąg różnych typów bibljotek.

MISCELLANEA.

ARCHIWUM POLITYCZNE POWSTANIA STYCZNIOWEGO W MUZEUM XX. CZARTORYSKICH. Główny ciężar walki o sprawę polską na terenie międzynarodowym niósł w dobie Wielkiej Emigracji książę Adam Czartoryski, wspierany w ostatnich latach długiego i pracowitego życia głównie przez młodszego syna, księcia Władysława (z czasem założyciela krakowskiego Muzeum XX. Czartoryskich). Po zgonie księcia Adama, 15 lipca 1861, w myśl jego testamentu politycznego z 14 lipca t. r.[1] książę Władysław został uznanym przez rodzinę i obóz polityczny Czartoryskich sternikiem prac politycznych, prowadzonych przez ojca w ciągu trzech dziesięcioleci wygnania. Samodzielna akcja dyplomatyczna i propagandowa „Hôtel Lambert" podporządkowała się w r. 1863 Komitetowi Centralnemu jako Rządowi Narodowemu. Już w kwietniu Komitet Centralny zapowiedział księciu Władysławowi powołanie go na „pełnomocnika sprawy narodowej za granicami Polski", z tem, że „sprawy obecne dyplomatyczne będą przedłużeniem prac, prowadzonych dawniej pod przewodnictwem J. O. Księcia"[2]; dnia 15 maja wyszła nominacja na „głównego pełnomocnika dyplomatycznego przy rządach Francji, Anglji, Włoch, Szwecji i Turcji"[3]. Rozwinięty i wyrobiony w wieloletnich pracach aparat dyplomatyczny, biura i agencje „Hôtel Lambert" stały się odtąd organami Rządu Narodowego. Zabiegi dyplomatyczne księcia Władysława jako „głównego agenta dyplomatycznego" dobiegły kresu w kwietniu 1864 r.; w depeszy z 22 kwietnia stwierdził, że naród polski jest „opuszczony od świata"; w depeszy z 24 t. m., że „dla akcji dyplomatycznej polskiej nie widzi teraz pola"[4].

Z przytoczonych faktów wynika, że archiwum Hôtel Lambert z natury rzeczy być musi najważniejszym zbiorem do dziejów polityki zagranicznej powstania styczniowego, a jednym z najważniejszych do jego genezy i ogólnych jego dziejów.

Archiwum polityczne księcia Adama Czartoryskiego w całości prawie dostępnem jest badaczom od wielu lat, włączone do zbioru rękopisów Muzeum XX. Czartoryskich. Część papierów, później sprowadzonych z Hôtel Lambert, głównie ze spuścizny po generale Bystrzonowskim, wkrótce będzie przyłączona. Nato-

[1] Protokół Rady familijnej z 18 lipca 1861, rps. 5682, str. 249—52.
[2] Rps 5708, nr. 1.
[3] Ibid., nr. 12.
[4] Rps 5711, nr. 43 i 44.

miast archiwum polityczne księcia Władysława w małej zaledwie cząstce było udostępnione, a badania nad historją powstania styczniowego obywały się bez spoczywających w niem źródeł.

Właściciel obecny Muzeum, książę Adam Ludwik Czartoryski, zezwolił w r. 1931 na włączenie papierów politycznych księcia Władysława po rok 1864 do zbioru rękopisów Muzeum. Praca nad ułożeniem i zinwentaryzowaniem ich jest obecnie ukończona.

Archiwum księcia Władysława obejmuje w 74 tomach i zeszytach o tyluż numerach inwentarzowych papiery od 1860 r. (częściowo od 1857) do 1864 (częściowo do 1865 i dalej). Wyróżnić możemy w tem archiwum następujące serje rękopisów.

Pierwszą stanowią skoroszyty „Biura" Hôtel Lambert, w liczbie 21, przeszło dwadzieścia lat temu włączone do zbioru rękopisów z nrami inwentarzowemi 5682—5702. Jest to cząstka akt, stanowiąca całość tylko zewnętrznie, przez jednolitość nadanej im oprawy kancelaryjnej. Kolejność skoroszytów w inwentarzu była wadliwa, z pogwałceniem związku rzeczowego i następstwa chronologicznego. Wypadło je przestawić i przesygnować.

Drugą serję stanowią tomy i zeszyty protokółów posiedzeń „Rady", „Grona", „Biura", „Wydziału Krajowego i Zagranicznego", dalej korespondencja z Rządem Narodowym, dzienniki i kopiarjusze korespondencji z agencjami, wreszcie odpisy poufnych doniesień politycznych, zdobywane w drodze wywiadowczej. Cały ten drugi zwód naogół zachował postać i układ, nadane mu jeszcze za czasów księcia Władysława; są to nry 5703—33, tomów i zeszytów 31.

Trzecią serję stanowią tomy obecnie utworzone z luźnych papierów, spoczywających dotąd w pudłach i konwolutach. Jest to znowu bardzo obfita korespondencja „Biura" i „Agenta Głównego" z krajem i zagranicą, z agentami własnymi i z Rządem Narodowym oraz jego urzędami, o ile nie znalazła już miejsca w skoroszytach i tomach poprzednich seryj. Są to dalej liczne bruljony memorjałów, not, artykułów prasowych i biuletynów propagandowych. Są nadto papiery, tyczące się zakupu broni, zaciągu ochotników, uzbrajania okrętów; oryginały doniesień wywiadu politycznego; szyfry i klucze korespondencji tajnej. Wśród akt księcia Władysława znajdują sie także akta Agencji Rzymskiej 1864 r. (agent Gabrjel Łuniewski).

Podając tutaj wykaz tymczasowy rękopisów, stanowiących archiwum polityczne powstania styczniowego w Muzeum XX. Czartoryskich, podajemy przy serji pierwszej obok obecnego numeru inwentarzowego dawny, może notowany już przez badaczy.

SPIS RĘKOPISÓW ARCHIWUM KSIĘCIA WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO DO DZIEJÓW POWSTANIA STYCZNIOWEGO.

5682 (5686). „Bureau. Fin de 1860. Années 1861 et 1862". 4⁰
5683 (5699). „Bureau. Année 1863 1-er semèstre". . . . „
5684 (5698). „Bureau. Wydział Dyplomatyczny. Juillet 1863 — avril 1864". . . . . „
5685 (5683). „Royaume de Pologne. Année 1861". . . . „
5686 (5685). „Royaume de Polôgne. Annèxe de l'année. 1861 et année 1862". . . . . „
5687 (5684). „Royaume de Polôgne. Juillet 1862 — avril 1863" „
5688 (5693). „Galicie et Vienne. Fin de 1860. Années 1861 et 1862". . . . . „
5689 (5694). Galicie et Vienne. 1863. 10 janvier au 15 septembre". . . . . „
5690 (5687). „Grand Duché de Posen. Fin de 1860 et années 1861 et 1862". . . . . „
5691 (5682). „Orient. Fin de 1860 et année 1861". . . . „
5692 (5688). „Orient. Année 1862". . . . . „
5693 (5689). „Orient. 1 novembre 1862 au 1 juillet 1863". „
5694 (5700). „Orient. Juin 1863. Fin 1864". . . . . „
5695 (5696). „Agence Anglaise. Décembre 1860 — avril 1863".
5696 (5690). „Agence Anglaise. Avril — août 1863". „
5697 (5697). „Agence Anglaise. Août à novembre 1863". „
5698 (5702). „Agence Anglaise. Septembre 1863 — fin de 1864". . . . . „
5699 (5692). „Agence Romaine. Mai 1861 — septembre 1863". . . . . „
5700 (5695). „Agence de Suède. Décembre 1861 — juillet 1863".
5701 (5691). „Telégrammes. 7 février — 28 août 1863". „
5702 (5701). „Telégrammes. Août 1863 — fin 1864". „
5703. „Procès verbaux des séances du B[ureau], 15 juillet 1860 — 1 novembre 1861". . . . . „
5704. „Procès verbaux des séances du B[ureau], 11 novembre 1861 — 3 novembre 1862". . . . . „
5705. „Procès verbaux du B[ureau]. Cahier commencé le 17 novembre 1862".
5706. „Wydział Krajowy i Dyplomatyczny". Posiedzenia 28 sierpnia 1863 — 8 lutego 1864. . . . . 16⁰

5707. „Wydział Krajowy i Dyplomatyczny". Posiedzenia 1864. 4°
5708. „Rząd Narodowy 1863—4. Pisma do X. Władysława. Oryginały". . . . . f°
5709. „Rząd Narodowy 1863—4. Pisma do X. Władysława. Kopje". . . . . „
5710. Książę Władysław. Depesze do Rządu Narodowego. 30 marca 1863—5 stycznia 1864. . . . . „
5711. Książę Władysław. Depesze do Rządu Narodowego. 15 stycznia — 24 kwietnia 1864. . . . . „
5712. „Entrevues politiques. Journal № 1. 5 mars 1863 à 18 avril 1864" . . . . . 4°
5713. „Agence Orientale". 1861—2. Odpisy depesz. . . „
5714. „Agence Orientale". 1862—3. Odpisy depesz. . . „
5715. „Wschód". Agencja w Tulczy 1863—4. Odpisy depesz. „
5716. „Suède. Correspondance". 1861—2. Odpisy depesz. „
5717. „Suède. Correspondance". 1863. Odpisy depesz. „
5718. „Rejestr. Korespondencja z krajem. Treść listów otrzymanych". 1 grudnia 1861 — 12 sierpnia 1862. „
5719. Dziennik listów i telegramów 11 grudnia 1861 — 20 marca 1864. . . . . „
5720. Kopjarjusze korespondencji politycznej do agencji „Agence de Rome". 15 listopada 1862 — 15 marca 1863. . . . . f°
5721. Kopjarjusze j. w. „Agence de Rome". 19 listopada 1864 — 13 maja 1865. . . . . „
5722. Kopjarjusze j. w. „Agence Anglaise". 12 listopada 1862 — 18 sierpnia 1863. . . . . „
5723. Kopjarjusze j. w. „Agence d'Orient". 14 listopada 1862 — 18 stycznia 1864. . . . . „
5724. Kopjarjusze j. w. „Agence de Boukarest". 9 października — 21 grudnia 1863. . . . . „
5725. Kopjarjusze j. w. „Suède". 12 marca — 18 czerwca 1863. . . . . „
5726. Kopjarjusze j. w. „Galicja". 7 stycznia — 24 grudnia 1863. . . . . „
5727. Kopjarjusze j. w. „Grand Duché de Posen". 18 marca 1863. . . . . „
5728. Kopjarjusze j. w. „Havas. Telegrammes et correspondances". 4 listopada 1863 — styczeń 1864. . . . „
5729. „Correspondance". Dziennik biura 1863—4. . . . „
5730. „Depêches et notes diplomatiques. Communications secrètes. Apocryphes?". № 1. 1863—4. . . . . 4°

5731. J. w., № 2. 1864. . . . . „
5732. J. w., № 3. 1864. . . . . „
5733. J. w., № 4. 1863—4. . . . . „
5734. Papiery „Biura" 1857—61. . . . . f⁰
5735. Papiery „Biura", 1863. . . . . „
5736. Papiery „Biura", 1864—5. . . . . „
5737. Książę Władysław. Depesze do Rządu Narodowego. Bruljony. 1863—4. . . . . „
5738. „Memorjały i noty", 1863—4. . . . . „
5739. „Warszawa. Królestwo Polskie". 1860—4. . . . . „
5740. „Galicja. Kraków. Austrja". 1860—4. . . . . „
5741. „Poznań. Berlin". 1863—4. . . . . „
5742. „Francja. — Anglja. — Marine. — P-ce Sapièha Adam" . . . . . „
5743. „Wschód. Konstantynopol". 1860—4. . . . . „
5744. „Wschód. Bukareszt". 1863—4. . . . . „
5745. „Agence Romaine. Paris". 1863—5. . . . . „
5746—9. Archiwum Agencji w Rzymie. 1864. T. I—IV. „
5750. „Suède", 1863—4. . . . . „
5751. Akta wywiadu politycznego 1863—4. . . . . „
5752. „Ochotnicy. Wojskowość. Sposoby". 1861—3. . . „
5753. Memorjały w sprawach wojskowych. 1860—3. . . „
5754. „Russica". Materjały z prasy rosyjskiej. 1860—4. . „
5755. „Chiffres et clefs". 1863. . . . . 4⁰

Dr. M. Kukiel.

DOOKOŁA BIBLJOTEKI ZYGMUNTA AUGUSTA. W historji książki i zbiorów książkowych polskich rzadko który problem obudził tyle uwagi, wzniecił tyle ciekawości, skupił wreszcie tyle wysiłków badaczy, co książnica ostatniego Jagiellona. Jako bezsprzecznie jedno z najwybitniejszych polskich przedsięwzięć bibljotecznych XVI-tego wieku — obok momentu czysto uczuciowego jako pamiątka po ostatnim z rodu Jagiellonów — istotnie zasługuje ona i usprawiedliwia w całej pełni to zajęcie się nią, jakie od stu lat przeszło, od czasów Lelewela[1] i Jochera[2] budzi w badaczach naszej przeszłości kulturalnej. Szerszy wzrost zainteresowań książnicą Zygmunta Augusta przypada jednak dopiero

[1] Por. *Bibljograficznych Ksiąg dwoje* 1825, str. 98—9.

[2] *Obraz hist. — bibljograf.* I str. XI n. 2; por. też anonimowy artykuł *O bibljotekach w Polsce* w leszneńskim *Przyjacielu Ludu* II nr. 33 (1836) str. 260 oraz J. T. Lubomirskiego *Lubownictwo książek w XVI w.* (*Bibl. warsz.* 1868 r. II str. 117/8).

na ostatnie trzydziestolecie. Już przed wojną szereg starszych i młodszych badaczy, jak Franciszek Bujak, Józef Korzeniowski, Tadeusz Korzon, Ekspedycja szwedzka Polskiej Akademji Umiejętności dorzuca nieco dalszych wiadomości o znajdujących się po różnych polskich i obcych bibljotekach egzemplarzach, pochodzących z bibljoteki ostatniego Jagiellona. Właściwe jednak dopiero zajęcie się książnicą Zygmunta Augusta i niejako renesens badań przynoszą nad nią czasy ostatnie, powojenne. Inaugurują je, nawiązując do badań znakomitego badacza i bibljotekarza szwedzkiego O. Waldego[1], Kazimierz Piekarski i Franciszek Biesiadecki swemi *Materjałami do dziejów bibljoteki Zygmunta Augusta* (*Exlibris*, V, 1924, str. 38—48). Wzrot ten spowodowało nie tyle samo odszukanie i opisanie przez wspomnianych autorów kilkunastu woluminów z książnicy Zygmuntowskiej, rozsianych po bibljotekach lwowskich i krakowskich, ile entuzjastyczny zapał obu badaczy, pragnących na drodze zbiorowego wysiłku, przez wciągnięcie do pracy najszerszego grona uczonych swoich i obcych, dojść do odtworzenia pełnego obrazu książnicy ostatniego Jagiellona. Apel ten rzeczywiście nie pozostał bez echa. Wkrótce bowiem pojawiło się kilka specjalnych w tym przedmiocie rozpraw. I tak ks. Edmund Majkowski omówił woluminy Zygmuntowskie znajdujące się w zbiorach bibljoteki diecezjalnej w Poznaniu[2], Stanisław Bodniak dał *Kartkę z bibljotekarskich i starościńskich zajęć Górnickiego 1576—1601* (*Silva rerum*, 1928, str. 72—6), prof. Stanisław Kot ogłosił *A. Frycza Modrzewskiego List do króla Zygmunta Augusta przy wręczeniu dzieła o Poprawie Rzeczypospolitej w 1551 r.* wraz z opisem ofiarowanego egzemplarza (*Reformacja w Polsce*, V, nr. 20, str. 115—119). Wreszcie jako korona niejako tych usiłowań ukazała się syntetyczna praca poświęcona bibljotece ostatniego Jagiellona pióra znanego badacza naszej kultury XVI w. Dr Kazimierza Hartleba[3].

Praca Dra Hartleba — mimo wszystko — nie zdołała jednak wyczerpać w pełni wiadomości, odnoszących się do dziejów

[1] W dziele o szwedzkich zdobyczach bibljotecznych *Storhetstidens litterära krigsbyten* 1916 — 1920 I—II; por. tegoż osobny artykuł *Konung Sigismunds bibliotek och Gustaf Adolfs donation 1620* — i w czasopiśmie *Nordisk Tidskrift för Bok-och Biblioteksväsen* II 1915 str. 317 — 332.

Materjały do dziejów bibl. Zyg. Augusta, 1928.

[3] *Bibljoteka Zygmunta Augusta. Studjum z dziejów kultury królewskiego dworu.* Lwów, Towarzystwo Miłośników Książki, 1928. 8°, k. 5, str. 178, 9 tablic i tegoż *Dzieje spuścizny królewskiej*, Lwów 1929, 8°, str. 13 2 tablice (Bibl. T. M. K. we Lwowie, nr. 14).

bibljoteki ostatniego Jagiellona. Wiele jeszcze ciekawych szczegółów ukrywa się po rozmaitych drukach i rękopisach współczesnych, które tylko z trudem i przy dłuższych badaniach dadzą się wyłowić. W niniejszym przyczynku chcielibyśmy właśnie ujawnić kilka takich przygodnie, na marginesie innych prac odnalezionych szczegółów, a zwłaszcza rzucić nieco światła na dość ciemną i zawikłaną sprawę dziejów królewskiej spuścizny w pierwszej jej fazie tuż po zgonie Zygmunta Augusta.

Najpierw wszelako pragnęlibyśmy wydobyć na jaw kilka nieznanych szczegółów, świadczących o zainteresowaniu się współczesnych pięknemi zbiorami ostatniego Jagiellona. Pierwszym, który celowo i świadomie z pewną myślą propagandystyczną rozpowszechnił w Europie wiadomość o książnicy ostatniego Jagiellona, był znany lekarz, uczeń i wydawca pism profesora padewskiego J. B. Montana Walenty z Lublina. W przedmowie dedykacyjnej do Zygmunta Augusta, zamieszczonej przy dziele swego mistrza *In libros Galeni de arte curandi ad Glauconem explanationes*, Wenecja 1554, poświęcił on jej osobny ustęp, sławiący starania i zabiegi królewskie w tworzeniu księgozbioru[1]. Szerszy charakter propagandystyczny na temat książnicy królewskiej miały również wynurzenia znanego filologa Andrzeja Patrycego Nideckiego w jego głośnych i cenionych za granicą *Fragmentach cyceroniańskich*[2]. Prócz wyrazów uznania o tej „pełnej wszelakich książek", (omni librorum refertissima) bibljotece Zygmuntowskiej, dowiadujemy się z wynurzeń Nideckiego innego ciekawego szczegółu, mianowicie, iż dzięki swemu przyjacielowi a bibljotekarzowi królewskiemu Łukaszowi Górnickiemu, korzystał on w swej pracy nad ustaleniem fragmentów cyceronjańskich w pewnej mierze z jej zasobu. Dzięki tej propagandzie bogactwem księgozbioru ostatniego Jagiellona zainteresowują się bibljofilskie koła zagraniczne, między innymi słynny przyrodnik boloński a zarazem wielki miłośnik ksiąg Ulikses Aldrovandi[3].

[1] „In hoc quoque articulo temporis et ego sequor huius militis exemplum, utpote qui acceperim Tuam Maiestatem Regiam undiquoque conquirere libros, ut bibliothecam instructissimam, quam ab aliquot annis instruere accepit, more Regum potentissimorum post se relinquet et posteritati quantum fieri potest longe lateque prospiciatur".

[2] *Por. In frag. De republ.* II str. 11: „exhibuerat mihi multo post Lucas Gornicius meus ex regia Vilnensi bibliotheca omni librorum genere refertissima depromptum quoddam Augustini volumen De civitate dei excussum primis adhuc fere illis temporibus, quo typi primum fuerunt adinvente"...

[3] Bibljoteka uniw. w Bolonji: dział rkpsów Ul. Aldrovandiego, rkps. nr. 83 T. II k. 77 b.

Ważniejszą od tych odgłosów zainteresowania się współczesnych księgozbiorem ostatniego Jagiellona jest następna kwestja, którą chcielibyśmy pokrótce omówić, mianowicie sprawa motywów i okoliczności, które pchnęły Zygmunta Augusta do oddania wileńskiemu kolegjum jezuickiemu swych zbiorów oraz losów ich tuż po zgonie króla a przed przekazaniem ich jezuitom.

Zygmunt August, jak wiadomo, był oddawna zwolennikiem założenia kolegjum jezuickiego w Wilnie. Już w 1565 r., gdy podtenczas bawiący w Polsce nuncjusz Commendone wysunął ten projekt, król przyklasnął mu gorąco a nawet oświadczył chęć założenia i wyposażenia pod egidą jezuitów osobnego tu Uniwersytetu[1]. Wobec niezdecydowania naczelnych władz zakonu, myśl ta jednakowoż chwilowo wówczas upadła. Król przecież nie spuszcza z oka tej sprawy, lecz w dalszym ciągu myśli o urządzeniu kolegjum. Jakoż gdy w listopadzie 1568 r. — a więc na blisko rok przed przybyciem do Wilna pierwszych jezuitów, a na dwa lata przed otwarciem kolegjum — przyjął król na specjalnej audjencji wybitnego przedstawiciela zakonu, prowincjała Wawrzyńca Maggio, rozmowa zeszła znowu na temat przyszłego kolegjum wileńskiego. I wtedy to król, chcąc pozyskać sobie całkowicie wpływowego Maggiusa, obiecuje urządzić dla jezuitów „obszerną bibljotekę z wszelkiego rodzaju książek"[2]. Początkowo zamyślał niewątpliwie król jedynie o zakupnie własnym kosztem pewnej ilości książek, a nie o darowiźnie swego księgozbioru, i takby też należało wnioskować z listu Maggio. Poźniej atoli zmienia swą myśl i ofiarowuje pod wpływem nuncjusza Commendoniego swe własne zbiory dla kolegjum wileńskiego. Darowizna ta nastąpiła jeszcze przed spisaniem testamentu Zygmunta Augusta. Poświadcza to wyraźnie Commendoni w relacji, jaką sporządził w 1574 r. dla wyruszającego w 1577 r. do Polski nuncjusza Wincentego Laureo. Uwagi Commendoniego o książnicy królewskiej zawarte w tej relacji są tem cenniejsze, iż przynoszą zarazem wiadomości o losach zbiorów bezpośrednio po śmierci Zygmunta Augusta. To też godzi się tu przytoczyć ustęp ten w całości:

[1] Ks. St. Bednarski, *Geneza Akademji wileńskiej* (odb. *z Księgi pam. ku uczczeniu 350 rocznicy założenia Uniw. wileńskiego*, 1929, str. 5).

[2] Por. list W. Maggio do Hozjusza z 1 XII 1568 r.: „Copiosam bibliothecam omnis generis librorum Collegio Vilnensi constituit (rex) se instructurum" (rkps Bibl. Czartoryskich nr. 109 str. 1375/6).

„Potra il nuntio facilitarsi la compagna di una notabilissima libraria d'ogni sorte de libri di valuta assai (dicono que possa m/10 fiorini), la quale mi fù donata da Sua Maestà per li Gesuiti avanti la sua morte et nel testamento è stata loro di nuovo confirmata et lasciata dandone gravezza alla Ser—ma Infante et esseguito, la quale ha promesso di far tutto cio avanti, que io mi partisse"[1].

A więc dowiadujemy się stąd, że bibljoteka królewska nie była odrazu oddana po zgonie Zygmunta Augusta jezuitom wileńskim, lecz że przeszła na jakiś czas pod opiekę królewny Anny. Wtedyto niewątpliwie wywędrowała pewna ilość tomów ze zbiorów królewskich, rozdanych ciepłą ręką przez mało rozumiejącą się na książkach królewnę Annę, do bibljotek prywatnych. Tą drogą dostały się książki Zygmuntowskie nadwornemu kaznodziei Anny a zarazem profesorowi Akademji krakowskiej Janowi Cochlerowi ze Śremu[2], dalej nadwornemu lekarzowi Sylwestrowi Roguskiemu, wreszcie profesorowi Akademji Jakóbowi Górskiemu[3]. Nie dosyć na tem. Najstarsza księga uchwał Uniwersytetu Jagiellońskiego notuje pod dniem 24 października 1586 r. duży dar książek „a Serenissima Anna donatis ac missis", które umieszczono częściowo w bibljotece Kolegjum Jurystów, częściowo zaś (dublety) w głównej książnicy uniwersyteckiej, mianowicie w bibljotece Kolegjum Większego[4]. W tytule tej uchwały zanotowano wyraźnie, że były to książki królewskie („Conclusio de libris Sacrae Regiae Maiestatis"). Oczywista, że mogły to być tylko książki z bibljoteki ostatniego Jagiellona, a nie z książnicy małżonka Anny Stefana Batorego, który jeszcze wówczas znajdował się przy życiu († 12 grudnia t. r.).

Oto wszystko, co dorzuciłbym do dziejów książnicy ostatniego Jagiellona.

Henryk Barycz.

[1] Rkps Bibljoteki miejskiej w Bolonji (dell'Archiginnasio) serja A nr. 434 nlb: *Consideranda Nuntio Apostolico Poloniam ituro.* Że była to relacja Commendoniego, dowód szczegółowy przeprowadzę na innem miejscu przy sposobności jej opublikowania.

[2] MAJKOWSKI *A., Materjały* st. 5—6.

[3] PIEKARSKI — BIESIADECKI, *Materjały* str. 44 nr. 9 a-b i str. 46 nr. 22.

[4] Rkps Archiwum Uniw. Jag. nr. 33 str. 365: „Conclusio de libris Sacrae Regiae Maiestatis... Facta est... convocatio... ad concludendum de libris in iure Universitati... a Serenissima Anna... donatis ac missis, ubi nam reponi debeat?... tandem conclusum est.. ut isti libri reponantur partim in Bibliotheca d. doctorum iurisperitorum, partim vero in Bibliotheca Maioris Collegii, praesertim illi, qui non essent necessari d. iurisconsultis et quos illorum Bibliotheca haberet".

RECENZJE.

WYKAZ CZASOPISM ZAGRANICZNYCH, OTRZYMYWANYCH W R. 1932 PRZEZ 11 POLSKICH BIBLJOTEK NAUKOWYCH. KRAKÓW 1932 Redakcja Przegl. Bibljotecznego. Str. 44.

Przewodnią myślą uchwały, dotyczącej wydania *Wykazu czasopism zagranicznych (WCZ)* była chęć zorjentowania się w trudnościach naszych bibljotek uniwersyteckich (B. U. Warsz. skreśliła ze swej prenumeraty w bieżącym roku 1933 czasopism) i dostarczenia danych, z którychby kierownicy tych bibljotek mogli wysunąć praktyczne wnioski w stosunku do jednego z najważniejszych działów uzupełnienia bibljotek naukowych.

Jak wiadomo bibljoteki te, jeśli idzie o odbicie aktualnych zainteresowań ich głównych czytelników, tj. profesorów i uczniów, są do siebie dosyć podobne, stąd i ich zakupy i prenumeraty mogą być zbliżone; z drugiej strony bibljoteki te, jako oparte na różnej wysokości dotacji i wpływów z opłat studenckich, przedstawiają nierówne możliwości nabywcze. Szło tedy o to, aby przy uwzględnieniu tych dwóch czynników, tj. naukowego i finansowego, zorjentować się w nabywczych posunięciach tych bibljotek i wszystkich zakładów naukowych odnośnych uniwersytetów, a równocześnie umożliwić kierownikom tych bibljotek uzgodnienie prenumerat czasopism.

Ten wzgląd praktyczny w odniesieniu do bibljotek uniwersyteckich był głównem zadaniem wydanego *WCZ*, dołączone spisy czasopism innych bibljotek mają znaczenie uboczne.

Ponieważ praca redakcyjna z powodu spóźnienia przysyłek z poszczególnych bibljotek uległa zwłoce, Redakcja *Przegl. Bibl.*, którą Zjazd obarczył tem wydawnictwem, rozesłała do wszystkich bibljotek, objętych wykazem, około połowy grudnia 1932 korektowy egzemplarz *WCZ*, aby umożliwić tym bibljotekom decyzję co do prenumeraty czasopism na r. 1933.

Ogłoszony *WCZ* stanowi tedy pierwszą i częściową próbę dania podstawy dla wprowadzenia systematyczności w posunięcia administracyjne naszych bibljotek naukowych, stąd wydaje się pożądanem omówienie jego zawartości i formy wydania i to tem więcej, że ogłoszony materjał nasuwa sporo uwag.

Przedewszystkiem więc uwidacznia on jakość wpływów, pod któremi rozwija się nasza nauka. Wbrew mianowicie niejednokrotnie spotykanemu zdaniu o nadmiernem uleganiu uniwersytetów galicyjskich naukowemu wpływowi niemieckiemu, wskazuje *WCZ*

że wpływ ten nie miał charakteru potitycznego, lecz że był naturalnem następstwem wysokiego poziomu nauki i czasopiśmiennictwa niemieckiego, któremu polska nauka w dalszym ciągu podlega. I tak na 1724 tytułów, wymienionych w *WCZ* — czasopisma niemieckie zajmują 560 pozycyj, a więc prawie 1/3 ogólnej liczby tytułów (pokrywa się to i z liczbą egzemplarzy czasopism niemieckich, których wpływa 741 na ogólną liczbę 2429 egzemplarzy czasopism, otrzymywanych przez te bibljoteki), przyczem z 1508 czasopism, otrzymywanych przez bibljoteki uniwersyteckie — czasopisma niemieckie zajmują wogóle z górą 1/4 (tj. 415; franc. 243; ang. 73; ros. 59; włoskie 75; czeskie 111; ameryk. 119).

Jeszcze charakterystyczniej występuje wyraz tego naukowego wpływu niemieckiego, gdy się uwzględni, że przy czasopismach kupowanych, a więc mówiących wyraźnie o potrzebie odnośnych pozycyj dla danych bibljotek, stosunek ten wzrasta, czasopisma bowiem niemieckie na ogólną liczbę 1303 kupowanych egzemplarzy czasopism zajmują 705 egzemplarzy, a więc przeszło połowę; podobny stosunek zachodzi i przy czasopismach prenumerowanych przez bibljoteki uniwersyteckie, które na 642 czasopisma kupowane otrzymują 385 czasopism niemieckich.

Czy więc wzgląd na ten niestosunkowo przeważający wpływ niemiecki na naszą naukę przy wielkiej drożyźnie czasopism niemieckich (zob. protesty amerykańskie, a nawet niemieckie pochodzące z fachowych kół bibljotekarskich, przeciw nadmiernej drożyźnie czasopism niemieckich — Leyh G. *Kulturabbau u. wissenschaftl. Bibliotheken. Zentralbl. f. Bibliothekswesen,* 1932, str. 393/4 r.) nie powinien stać się bodźcem do poddania pewnej rewizji polityki zakupów zagranicznych, a zwłaszcza prenumeraty czasopism niemieckich w naszych bibljotekach naukowych?

Świadomy tego, że uzupełnianie i prenumerata czasopism każdej bibljoteki wielkiej są zależne od wytycznych danej bibljotece zadań, od doraźnych potrzeb naukowych środowiska i od konieczności chronienia, w miarę możności, tzw. kompletów ważniejszych czasopism — daleki jestem od wysnuwania na podstawie tak szczupłego materjału, jakiego dostarcza *WCZ,* konkretnych wskazań co do dalszej prenumeraty, niemniej uważam za umotywowane podzielenie się kilku spostrzeżeniami, które mogą zachęcić ewentualnie do podjęcia rewizji dotychczasowych prenumerat.

Przedewszystkiem więc uderza, że Bibl. Uniw. Pozn. kupuje niemieckich czasopism 115, podczas gdy Bibl. Jagiell., a więc

również bibljoteka pełnego uniwersytetu, nabywa tylko 66. (Lwów. Biblj. Uniw. prenumeruje czasop. niem. 81, a Warsz. Bibl. Uniw. 87); dodać przytem należy, że — o ile można wnioskować z wydawnictwa pt. *Centralny katalog czasopism w bibljotekach poznańskich* — szereg z prenumerowanych czasopism niemieckich znajduje się w Poznaniu w drugim a czasem nawet w trzecim egzemplarzu (Np. *Die Bank, Nation u. Staat; Statit. Jahrbuch; Bremisches Jahrbuch; Ztft für Völkerrecht; Archiv f. Kriminologie; Alte Orient; Ztft des Vereins f. Geschichte Schlesiens; Hist. Ztft*).

Zapewne też i Bibl. Uniw. Warsz. będzie mogła już dzisiaj wysunąć pewne praktyczne wnioski z tego, że 27 czasopism (*WCZ* nr. 55, 56 57, 67, 80, 258, 385, 421, 653, 673, 747, 778, 980, 1004, 1010, 1013, 1054, 1093, 1209, 1422, 1595, 1638, 1655, 1657, 1696, 1701) prenumerowanych przez nią znajduje się również w innych bibljotekach warszawskich, jak Bibljoteka Polit., Centr. Bibl. Wojsk. oraz Bibl. Centrum Wyszk. Sanit.

O ile można wnioskować z porównania *Katalogu czasopism Pol. Akademji Umiejętn.* z obecnym *WCZ.*, ani jedno z czasopism, prenumerowanych przez Bibl. Jagiellońską nie powtarza się w *Katalogu* Akademji.

Drugim szczegółem, zwracającym uwagę, a wymagającym także rewizji w ustosunkowaniu się do niego, to bardzo ograniczona liczba czasopism rosyjskich. Argument o podupadnięciu nauki rosyjskiej nie może być tu dostatecznem wyjaśnieniem, o ile bowiem w dziale humanistycznym może obecna nauka rosyjska wywoływać sporo zarzutów, o tyle w dziale przyrodniczym technicznym i wogóle nauk ścisłych poziom jej jest poważny. (Dość przejrzeć którykolwiek z numerów *Żurnalnaja letopis*). Szczególnie zaś uderzającym jest brak najważniejszych bibljograficznych czasopism rosyjskich; i tak *Krasnaja letopis* posiada z bibljotek uniwersyteckich tylko — Bibljoteka Wileńska, *Żurnalnaja letopis* tylko — Bibljoteka Warszawska, a np. głośnego wydawnictwa bibljograficznego medycznego, pt. *Centralnyj miedicińskij żurnał* — nie posiada żadna z bibljotek objętych *WCZ.* Zdaje się też, że powodem tej szczupłej liczby czasopism rosyjskich w naszych bibljotekach jest nie tyle wzgląd naukowy ile częściowo wzgląd polityczny, a przedewszystkiem językowy, tj. gwałtowny, a politycznie i naukowo szkodliwy, zanik znajomości w Polsce języka rosyjskiego.

Zauważyć także należy, że stosunkowo wielka liczba tych samych czasopism wpływa z prenumeraty do kilku bibljotek,

objętych *WCZ*. Coprawda z 1724 czasopism aż 1130 czasopism nadchodzi tylko do jednej bibljoteki, jest to jednak wynikiem: 1) przedewszystkiem wielkiej liczby czasopism, pochodzących z wymiany, które naogół dostają się tylko jednej z wyszczególnionych w *WCZ* bibljotek, a następnie 2) specjalnego charakteru naukowego czterech zasobnych w czasopisma bibljotek, jak Bibljoteka Lwow. Polit., Bibljoteka Warsz. Polit., Bibljoteka Wojsk., oraz Bibljoteka Centrum Wyszk. Sanit. (na 685 prenumerowanych czasopism wpływa 300 tylko do jednej z tych bibljotek). Jeżeli jednak idzie o czasopisma prenumerowane przez bibljoteki uniwersyteckie, to na 642 czasopisma kupowane tylko 161 czasopism nabywa jedna z tych bibljotek.

Oczywiście podkreślenie faktu dopływu sporej liczby tych samych czasopism prenumerowanych do kilku bibljotek nie jest krytyką tego stanu ani propagandą jedno egzemplarzowego systemu, wiadomo bowiem, że niektóre czasopisma są niezbędne dla każdego z jedno gatunkowych warsztatów pracy naukowej; przez wskazanie tego faktu pragnę tylko — wobec naszej ciężkiej sytuacji finansowej — doprowadzić do rozważenia, czy obecna liczba egzemplarzy danego czasopisma oraz obecny stan rozmieszczenia poszczególnych czasopism prenumerowanych odpowiadają istotnie nieodzownym potrzebom naszych środowisk naukowych.

Również i stan posiadania bibljotek, objętych *WCZ*, wymaga podniesienia wielkiej różnicy, jaka zachodzi niejednokrotnie w tych bibljotekach między ogólną liczbą czasopism, otrzymywanych darem czy z wymiany przez bibljoteki uniwersyteckie (naogół bibljoteki uniwersyteckie otrzymują z daru i wymiany łącznie — 892 egzemplarze czasopism; jakżeż ta liczba jest daleka od wpływów np. Bibljoteki Uppsalskiej, otrzymującej z wymiany 2.268 czasopism i wydawnictw seryjnych — *Przegl. Bibl.* 1930, str. 108), a liczbą czasopism przez nie prenumerowanych (jakżeż wielka różnica między liczbą czasopism kupowanych w r. 1928/9 a obecną — *Przegl. Bibl.* 1930, str. 127), mimo że zdawałoby się, że te liczby utrzymują się w tym samym stosunku. Otóż uszeregowanie ilościowe przedstawia się następująco: Bibl. Jag. (377), B. U. Warsz. (361), B. U. Pozn. (336), B. U. Lwow. (258), B. U. Wil. (176), a uszeregowanie według liczby czasopism wpływających do tych bibljotek drogą prenumeraty: B. U. Pozn. (162), B. U. Lwow. (152), B. U. Warsz. (135), B. Jag. (97) oraz B. U. Wil. (70).

Oczywiście uszeregowanie to występuje jeszcze ciekawiej, gdy się uwzględni różnicę środków finansowych, jakiemi rozporządzają poszczególne bibljoteki uniwersyteckie.

Niemniej interesująco występują liczby, dotyczące czasopism nabytych drogą kupna a należących do bibljotek specjalnych, jak B. Polit. Lwow. (205[1]), B. Polit. Warsz. (205) oraz Centr. Bibl. Wojsk. (134), mówiące o tem, że prawie 75—90% wpływu czasopism do tych bibljotek opiera się na zakupie. Oczywiście fakt ten powinien być odpowiednio uwzględniony zarówno przy układaniu budżetu dla tych bibljotek jak przedewszystkiem przy akcji naszego Biura Międzynar. Wymiany przy Bibl. Narodowej dla choćby częściowego odciążenia tych bibljotek od wydatków, pochłaniających poważną część ich dotacyj.

Również nie pozbawione zainteresowania jest uszeregowanie liczb czasopism wszystkich 11 bibljotek według treści; przedstawia się ono następująco (według tablicy Dyr. Muszkowskiego — *Przegl. Bibl.* 1927, str. 62/3): Prawo — 334; Matem. — 281; Medyc. — 273; Bibljogr. — 188; Pedag. — 186; Technika — 178; Przemysł — 170; Językozn. — 117; Historja — 100; Wojsk. — 82; Kultura — 79; Geogr. — 75; Hist. liter. — 66; Filoz. — 40; Teolog. — 29; Antrop. — 4.

To samo zaś uszeregowanie według treści wśród czasopism, otrzymywanych przez bibljoteki uniwers. wypada następująco: Prawo — 298; Podag. — 156; Matem. — 140; Medyc. — 132; Bibljogr. — 111; Językozn. — 109; Hist. — 72; Kultur. — 55; Hist. liter. — 54; Geogr. — 47; Przemysł — 42; Teolog. — 29; Filoz. — 29; Technika — 9; Antrop. — 4; Wojsk. — 3.

Oto kilka uwag, wysnutych z obecnego, ułamkowego *WCZ.* Uwagi te mówią o celowości dokonanego wydawnictwa i upoważniają do wniosku o potrzebie ogłoszenia w najbliższym czasie *WCZ.*, zobrazowującego stan posiadania wszystkich bibljotek naukowych w Polsce. W świetle też poczynionych spostrzeżeń można przyjąć, że wykaz taki odda napewno wielkie usługi nie tylko Zarządom bibljotek ale i naukowcom, a to zarówno w zakresie ich prac badawczych jak także ze względu na postulaty zgłaszane przez nich pod adresem Zarządów bibljotek. Należałoby tylko zastanowić się dokładnie nad terminem zebrania materjału jak i formy kwestjonarjusza oraz nad sposobem ogłoszenia materjału.

Jak wiadomo, wykaz taki musi mieć na względzie przedewszystkiem doraźne cele praktyczne, tj. umożliwienie krytycznego przygotowania prenumeraty, nieodzownem więc jest, aby wpłynął

[1] Co słychać z „Bibljoteką Federacyjną", zapowiedzianą jeszcze w r. 1930 (*Przeg. Biblj.* 1930, str. 258), która miała posiadać 5.000 czasopism?

do bibljotek w ukończonej postaci przed 1 października danego roku. Termin taki jest niezbędnym dla umożliwienia międzybibljotecznego porozumienia się co do prenumeraty na rok następny.

Co się tyczy kwestjonarjusza, to powinien on — wyjaśniwszy, czy chodzi tylko o czasopisma czy także o wydawnictwa ciągłe — żądać od bibljotek: 1) nadesłania materjału na luźnych kartkach (o połowę mniejszych niż tym razem); 2) podania tytułu czasopisma według wzoru obecnie zastosowanego; 3) wyraźnego zaznaczenia przy każdem czasopiśmie sposobu nabycia (kupno — lub dar i wymiana); 4) oznaczenia działowego według układu, zastosowanego w *Centr. katalogu czasopism w bibljotekach poznańskich,* albo też o ile ten katalog nie jest dostatecznie rozpowszechniony — według tabelki Dyr. Muszkowskiego, ogłoszonej w *Przegl. Bibl.* 1927, str. 62/3.

Redakcja zaś *WCZ* powinna zaopatrzyć wydawnictwo oprócz ogólnego wstępu przynajmniej dwoma tablicami: Jedną — wskazującą w obrębie poszczególnych bibljotek liczbę czasopism według języków: angielskiego (osobno czasopisma wychodzące w Stan. Zjedn. A. P.), czeskiego, francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego oraz włoskiego, a inne czasopisma zgrupować łącznie w rubryce „różne"; należałoby nadto podać w nawiasie liczbę czasopism nabytych kupnem np. Bibljoteka Narodowa — 75 (K. 60). Drugą — wskazującą w obrębie każdej bibljoteki liczbę czasopism przynależnych do różnych działów wiedzy (według układu zastosowanego *w Centr. katalogu czasopism w bibljotekach poznańskich,* lub według tablicy Dyr. Muszkowskiego); tutaj byłoby wskazanem podanie liczby czasopism, nabytych drogą kupna.

Wreszcie w obrębie wykazu należałoby przy każdej pozycji czasopisma podać sigle, dotyczące bibljotek w dwóch grupach, a to według kupna i daru (wymiany), np. *Bibljotiekar Krasnyj.* Moskwa. — K.: LU. PU. Wa CW. — D.: KJ. LO. Wa U.

Wykazy takie powinny być wydawane okresowo, nie częściej jednak niż co dziesięć lat, w międzyczasie zaś możnaby ewentualnie ogłaszać dodatkowe wykazy, uwidaczniające zmiany, jakie zaszły w stanie posiadania poszczególnych bibljotek w stosunku do ostatniego *WCZ.*

Ł.

BIBLJOTEKI OŚWIATOWE, SPIS NA DZIEŃ 1 STYCZNIA 1930 ROKU ORAZ TABLICE STATYSTYCZNE. Warszawa 1932. Nakładem Państwowego Wydawnictwa książek szkolnych we Lwowie. Str. XXX, 302, 2 knlb.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Ośw. Publ. wydało tablice statystyczne bibljotek oświatowych w Polsce, na podstawie rozesłanej ankiety do wszystkich tego rodzaju bibljotek. Bardzo pożyteczne i z niezwykłym nakładem pracy wykonane wydawnictwo jest prawdziwą kopalnią wiadomości o stanie oświatowego bibljotekarstwa współczesnego u nas. Stosunkowo najmniej szczegółowych danych zebrano o czytelnictwie, ponieważ było to uniemożliwione wskutek tego, że tylko znikoma część bibljotek naszych prowadzi statystykę czytelników itp. Liczba bibljotek i tomów grupowana jest w tablicach statystycznych terytorjalnie według województw i grup województw z podziałem na miejskie i wiejskie, według właścicieli i języka księgozbioru, liczebności księgozbioru i formy organizacyjnej.

Same cyfry przedstawiają nam w bardzo wymowny sposób rozwój oświaty w naszych miastach i wsiach. Chyba większość bibljotek, zwłaszcza drobniejszych i należących do mniejszości narodowych (ukraińskie, żydowskie, niemieckie) powstała dopiero po wojnie, a zwłaszcza w ostatnich latach. Ogółem wszystkich bibljotek oświatowych różnego typu, wiejskich i miejskich, należących do różnych organizacyj, towarzystw i tp. jako też czysto prywatnych przedsiębiorstw — zarejestrowano w dniu 31 grudnia 1932 r. 8.526 (w tem wiejskich 5114, miejskich 3412) oraz czytelń 2.597 — w tem tomów ogółem 6.163.590 (w miejskich bibljotekach 5.023.437, wiejskich 1.140.153). Czytelników naliczono w tymże dniu i roku 674.680, a wypożyczeń 12.924.271.

Trudno tutaj podawać dalsze szczegóły statystyczne, a więc ilość bibljotek w każdem województwie, powiecie, oraz intensywności czytelnictwa w poszczególnych okręgach, miastach i wsiach. Powyższe jednak ogólne zsumowania świadczą wprawdzie o wielkim rozroście bibljotekarstwa oświatowego w Polsce po wojnie, lecz stosunkowo do zaludnienia państwa polskiego (30 miljonów), to te 8.526 bibljotek oświatowych z zaledwie przeszło 1/2 miljonową rzeszą czytelników (674.680), są dowodem słabego naogół rozwoju bibljotekarstwa i czytelnictwa oświatowego u nas. Ciekawą rzeczą byłoby dodać do tej sumy statystyczne dane bibljotek naukowych w Polsce — a mielibyśmy wówczas pełny obraz całokształtu bibljotekarstwa i czytelnictwa naszego.

Najwięcej bibljotek prowadzą organizacje kulturalno-oświatowe T. C. L., T. S. L., P. M. S., (Towarzystwo Czytelń Ludowych, Tow. Szkoły Ludowej i Polska Macierz Szkolna). Terytorjalne rozłożenie bibljotek tychże organizacyj pokrywa się z dawnemi zaborami Polski (były zabór pruski — T. C. L., b. zabór au-

strjacki — T. S. L. i rosyjski (Królestwo) — P. M. S.) Najlepiej rozwinięta sieć bibljoteczna T. C. L. świadczy o najmniejszym analfabetyzmie w byłym zaborze pruskim, a słabiej już rozwinięta sieć P. M. S. o największym w b. zaborze rosyjskim. Po tych polskich organizacjach największą chyba potęgą oświatową w Polsce jest ukraińskie towarzystwo oświatowe „Proswita", które we wschodnich województwach Polski może się poszczycić niezwykle dobrze zorganizowaną siecią bibljoteczną — chyba przewyższającą T. C. L. Potem idą silne chyba organizacje żydowskie i hebrajskie, kierujące dużą liczbą bibljotek i czytelń po miastach całej Polski. Również dobrze wydaje się zorganizowanem bibljotekarstwo oświatowe niemieckie (m. inn. liczne bibljoteki Deutsche Volksbücherei w województwach zachodnich Polski (śląskie i poznańskie). Bibljotek polskich mamy 6.289, ukraińskich 1.216, żydowskich i hebrajskich 748 (cyfry te świadczą o silnie rozwiniętem czytelnictwie mniejszościowem).

Z polskich bibljotek wiele jeszcze należy do silniejszych organizacyj, jak Koła Młodzieży, Kółka Rolniczego, Stowarzyszenia Młodzieży, Polskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego, Koła Polek. i tp. Zakładają bibljoteki także Tow. Sokół, związki harcerskie i strzeleckie. Naogół trzeba stwierdzić, że rozwój bibljotekarstwa w Polsce, szczególnie bibljotekarstwa ściśle polskiego nie idzie po linji właściwej. Poza wspomnianemi wyżej bibljotekami, należącemi do silniejszych organizacyj (TCL, TSL, PMS), które mają jakieś wytyczne w oświatowej polityce bibljotecznej oraz już trwalsze podstawy finansowe, jako też młodszemi towarzystwami (Tow. Młodzieży i Stowarzyszenia Młodzieży Wiejskiej i tp). większość bibljotek, należących do rożnych słabych organizacyj, związków, czy też bibljotek będących przedsiębiorstwami prywatno-handlowemi, dochodowemi — niema właściwego programu oświatowego lub ogromnie ciasny (np. jakieś stowarzyszenie o charakterze religijnym), ani jedna właściwie z bibljotek nie prowadzi polityki bibljotecznej pod kątem widzenia dobra państwowego, ani jedna nie jest pod ściślejszym nadzorem państwa, ani jedna nie wyobraża jakiejś ściśle zwarcie skonkretyzowanej, celowej i nowym warunkom życia w nowej Polsce odpowiadającej idei. Również ogromne rozbicie w bibljotekarstwie oświatowem na bibljoteki o różnorodnych celach i zadaniach, albo zgoła bezideowe, niewątpliwie nie jest korzystne ani z punktu widzenia ich wartości społecznej (potrzeby kulturalne społeczeństwa, masy wiejskie i miejskie), ani państwowej. Rozproszkowanie bibljotekarstwa oświatowego powoduje jego słabość moralną

i finansową, a co zatem idzie i niewątpliwie małą intensywność w pracy oświatowej. Statystyki nie mówią nam nic oczywiście o zawartości bibljotek. Jakie dzieła czytają czytelnicy naszych miast i wsi? Nie ulega jednakże wątpliwości, że tylko silniejsze organizacje potrafią zorganizować lepsze bibljoteki, napełnić je odpowiednią literaturą. Interes społeczeństwa i państwa wymagałyby koniecznej reorganizacji oświatowego bibljotekarstwa naszego. A więc przeprowadzenia i rozszerzenia odpowiedniej celowej sieci bibljotek oświatowych — gminnych (jest przecież projekt dotąd niezrealizowany) po wsiach i odpowiednich publicznych po miastach, która pozostawałaby pod nadzorem państwa i kierowała się odpowiednią celową i jednolitą polityką bibljoteczną.

Takie refleksje budzi przegląd tablic statystycznych. Wydane zostały one naogół bardzo poprawnie i z ogromnem nakładem pracy.

W. Dobrowolska

ACKERKNECHT ERWIN: *SKANDINAVISCHES BÜCHEREI WESEN. EIN ÜBERBLICK ÜBER DIE HEUTIGE VOLKSBÜCHEREIARBEIT IN DÄNEMARK, FINNLAND, NORWEGEN UND SCHWEDEN.* Stettin, Verlag Bücherei und Bildungspflege, 1932. 8°. Str. 309.

Znany niemiecki działacz oświatowy i autor licznych prac z zakresu bibljotekarstwa powszechnego Erwin Ackerknecht odbył w latach 1926—1929 kilka podróży naukowych do Danji, Finlandji, Norwegji i Szwecji celem zapoznania się z organizacją tamtejszych bibljotek. Zebrane na miejscu obserwacje, uzupełnione gruntownem zbadaniem niemal całej współczesnej literatury, dotyczącej bibljotekarstwa powszechnego tych czterech krajów, posłużyły autorowi za materjał do opracowania niniejszego szkicu, który po raz pierwszy w syntetycznem ujęciu daje przegląd rozwoju i stanu obecnego bibljotek powszechnych w krajach skandynawskich. Praca Ackerknechta nie jest tylko suchem zestawieniem faktów i cyfr: autor, dzięki temu, że jest wybitnym fachowcem w dziedzinie bibljotekarstwa powszechnego, przeplata opowiadanie szeregiem cennych uwag i ekskursów, w których omawia najżywotniejsze problemy z tego zakresu, opierając się na bogatym materjale porównawczym zebranym w czasie podróży naukowych i długoletniej pracy fachowej w Niemczech. Po zwięzłem przedstawieniu pierwszego wspólnego zjazdu bibljotekarzy czterech krajów skandynawskich, który się odbył w Hindsgavl w d. 31. VII—5. VIII, 1926 r., gdzie autor zapoznał się z aktualnemi za-

gadnieniami i najwybitniejszymi przedstawicielami ruchu bibljotekarskiego krajów skandynawskich, przechodzi do omówienia bibljotekarstwa powszechnego w Danji, jego rozwoju od ostatnich dziesiątków lat ubiegłego stulecia (ze szczególnem uwzględnieniem działalności pioniera nowożytnego ruchu bibljotekarskiego w Danji prof. Andrzeja Schack Steenberga) aż do wydania ustawy bibljotecznej z r. 1920, następnie wpływu, jaki ta ustawa wywarła na rozwój bibljotek powszechnych w ostatniem dziesięcioleciu, ilustrując swoje wywody przedstawieniem współczesnej organizacji bibljotekarstwa w Danji, opisem najważniejszych bibljotek oraz omówieniem nowej ustawy bibljotecznej z d. 31. III, 1931 r., która wyzyskała doświadczenia lat ubiegłych. Zkolei przedstawia w krótkim zarysie rozwój bibljotekarstwa powszechnego w Finlandji, do którego przyczyniły się przedewszystkiem towarzystwa oświatowe jak Związek Oświaty Ludowej i Związek Przyjaciół Szwedzkiej Szkoły Ludowej tudzież założony w r. 1910 Związek Bibljotek Finlandji: dzięki ich współpracy już od r. 1921 państwo udzielało subwencji dla bibljotek powszechnych (por. *Fundusz kultury na Łotwie, Przegl. Biblj.* IV, 1930, str. 502—503), póki ustawa z 27. IV, 1928 r. nie rzuciła trwałych podwalin pod ich dalszą planową rozbudowę.

Jedynym z krajów skandynawskich, który nie posiada osobnej ustawy bibljotecznej, jest Norwegja. Ale i tutaj bibljotekarstwo powszechne wykazuje imponujący rozwój dzięki temu, że już od r. 1839 państwo udzielało bibljotekom zasiłków a od r. 1901 powstał w Ministerstwie Oświaty osobny Komitet Bibljoteczny, którego *spiritus rector* był Haakon Nyhuus, bibljotekarz wykształcony na wzorach amerykańskich. Autor przedstawia organizację ważniejszych bibljotek w Norwegji i w osobnym ekskursie wypowiada swój pogląd na kwestję wolnego dostępu dla czytelników do półek i bezpłatnego korzystania z bibljotek. Podobnie jak w Finlandji także i w Szwecji bibljoteki powszechne zawdzięczają swój rozwój przedewszystkiem towarzystwom oświatowym jak Związek Oświaty Ludowej, związki studenckie „Verdandi" i „Heimdal", Zakon Dobrych Templarjuszy — a także działalności bibljotekarki Dr. Valfrid Palmgren, która przygotowała grunt pod ustawę bibljoteczną z r. 1912. Ta ustawa, która przez 20 blisko lat wykazała swoją żywotność, została zastąpiona przez nową ustawę, najobszerniejszą ze wszystkich ustaw bibljotecznych krajów skandynawskich (obejmuje 46 paragrafów), która weszła w życie z d. 1 stycznia 1930 r. (por. projekt tej ustawy *w Przegl. Biblj.* V, 1931, str. 100/102). Autor podaje w dodatkach teksty

trzech ustaw bibljotecznych krajów skandynawskich (obowiązujących obecnie) w przekładzie niemieckim a w uwagach padanych na końcu zestawia bogatą literaturę dotyczącą bibljotek powszechnych. Całość zaopatrzona jest w indeks osób i miejscowości.

W. Pociecha

BYKOWSKI LEON: *WYPOŻYCZALNIA Z KSIĘGOZBIOREM PŁYNNYM.* Odbitka w 200 egz. z „Polskiej Oświaty Pozaszkolnej". R. X, 1933, Nr. 2. Warszawa, Zakł. Graf. „Nasza Drukarnia", 1933. 8⁰. Str. 8.

STAŃCZAKÓWNA AGNIESZKA: *JAK ORGANIZOWAĆ WYPOŻYCZALNIE Z KSIĘGOZBIOREM PŁYNNYM.* Warszawa, nakładem Rocznej Szkoły Bibljotekarskiej, 1933. 8⁰. Str. 15. 1 nlb. (Wydawnictwa Bibljoteki Publicznej m. st. Warszawy. Nr. 54).

Dążenie do umiejętnego i należytego obsłużenia mas czytelniczych niewielką ilością książek drogą maksymalnego upłynnienia księgozbiorów znalazło swój wyraz w Polsce w ostatnich latach w rozwoju centralnych wypożyczalni z filjami. M. in. założono w r. 1931 wypożyczalnię z księgozbiorem płynnym przy Bibljotece Publicznej m. st. Warszawy. Doświadczenia, zdobyte przy pracy w tejże wypożyczalni, posłużyły autorom za podstawę do omówienia kwestji racjonalnego upłynnienia księgozbiorów, która obecnie wysuwa się na czoło zagadnień bibljotekarstwa oświatowego także i zagranicą. Najczęściej dotąd stosowane formy organizacyjne dla bibljotek wędrownych i ruchomych mają wspólne cechy ujemne: komplety odpowiednio jakościowo i ilościowo dobrane (skrępowane) są wypożyczane punktom na pewien z góry określony termin (sparalizowane) po upływie którego winny wrócić do centrali. Natomiast forma organizacyjna księgozbioru płynnego dąży ku temu, aby dowolna liczba książek tak w centrali, jak i w filjach, jak niemniej księgozbiory filij w całości, mogły być w każdej chwili łatwo przerzucane z jednego punktu do drugiego w ilości dowolnej (nie „kompletami") i bez z góry określonego terminu zwrotu. Pierwszą próbą ustalenia jednego typu organizacyjnego wypożyczalni centralnej z siecią filij o charakterze jednolitym i uniwersalno-ramowym jest rozprawa L. Bykowskiego, którą poniekąd uzupełnia praca A. Stanczakównej, podając szczegółowe przepisy dotyczące obiegu książki (wraz z formularzami) stosowane w wypożyczalni z księgozbiorem płynnym przy Bibljotece Publicznej m. st. Warszawy. Obie prace zasługują na szczególną uwagę zwłaszcza bibljotekarzy oświatowych. *P.*

PRZEGLĄD CZASOPISM.

FRANCJA. Numer *Revue des bibliothèques* za pierwsze półrocze 1932 r. ukazał się jako połączenie dwóch dotąd istniejących czasopism zawodowych: jednego pod tym samym tytułem, drugiego *Le bibliographe moderne* (por. *Przegląd Bibljoteczny* VI, z. 1—2, s. 61). Jako wyraz dążeń nowej redakcji, zwiększenia zainteresowań bibljograficznych i księgoznawczych, znajdujemy obszerny artykuł S. Dupuy, bibljotekarki Biblj. Narodowej paryskiej. Autorka daje w niem obraz działalności bibljograficznej i informacyjnej tejże książnicy w ostatnich latach, w związku z powstaniem w r. 1924 w Paryżu Instytutu Współpracy Intelektualnej. Utworzono biura porady bibljograficznej (Bureau de documentation) — jak zresztą i w innych państwach, które przyjęły na siebie obowiązki wynikające ze zrzeszenia międzynarodowego na polu naukowem, m. i. i w Polsce. Wprowadzono też porozumienie głównych bibljotek paryskich w sprawie zcentralizowania zakupów. Z impulsu Union francaise des organismes de documentation utworzono w Bibljotece Narodowej tzw. Fichier d'information czyli biuro informacyjne bibljograficzne, które gromadzi wszelkie wiadomości z tego zakresu, m. i. w szerokiej mierze uwzględnia artykuły bibljograficzne w czasopismach. Celem jego jest zebranie bibljografji blbljografij Francji, w dalszym ciągu międzynarodowych.

W zakończeniu artykułu zestawia autorka obszerny wykaz katalogów i bibljografij ze zbioru Bibljoteki Narodowej, osobno dla każdego działu książnicy (rękopisy, druki, medale, pieczęcie), dotąd opublikowanych.

Z rękopisu M. Bruchet'a przedrukowano w *Revue* pracę zawierającą zestawienie źródeł archiwalnych odnoszących się do historji Sabaudji. Materjał zebrał autor w Turynie, Genewie, Lyonie i innych archiwach szwajcarskich oraz francuskich.

O początkach bibljotek prowincjonalnych francuskich pisze P. Neveux. Artykuł ten stanowi wstęp do książki na ten temat, mającej się wkrótce ukazać.

Z rzeczy polskich notujemy krótką recenzję Kotuli *Katalogu inkunabułów Bibl. Fundacji Baworowskiego* pióra H. Steina (s. 174/5). W kronice bibljotek jest wzmianka o artykule Dyr. Muszkowskiego w kwestji statystyki produkcji piśmienniczej (s. 183), opublikowanym w sprawozdaniu Komitetu międzynarodowego dla spraw bibljotek (4-te posiedzenie w Cheltenham 1931 r.). W dziale archiwalnym znajdujemy notatkę (s. 214/5) o dodatku do IX tomu

Archeionu, Manteuffla p. t. *Archiwa w Polsce* oraz o publikacji w języku ormiańskiem Nersesa Akiniana o ewangeliarzu z archiwum arcybiskupstwa ormiańskiego we Lwowie z XII w. w dziele p. t. *Skevra — Evangeliar vom Jahre 1197,* Wien, 1930.

H. Lipska

WŁOCHY. Organem naukowym bibljotekarzy włoskich jest czasopismo *Accademie e biblioteche d' Italia,* wydawane od lipca 1927 przez Generalną Dyrekcję akademij i bibljotek w Ministerstwie Oświaty. Głównem zadaniem czasopisma jest informowanie kraju i zagranicy o organizacji, rozwoju i zasobach bibljotek włoskich. Z tego powodu również i w roczniku szóstym (sierpień 1932 — luty 1933) podobnie jak w poprzednich (zob. *Przegląd Bibljoteczny,* IV, 1930, str. 111—119) przeważają artykuły o charakterze informacyjnym. Mamy więc w dalszym ciągu spis i opis katalogów, istniejących w bibljotekach włoskich, nietylko używanych obecnie ale i dawniejszych (*I cataloghi delle biblioteche italiane*; str. 62—77, 174—181, 270—277). W omawianym roczniku opisano katalogi bibljotek publicznych nierządowych w następujących miejscowościach: Aquila, Avellino, Bari, Barletta, Benevento, Catanzaro, Chieti, Corato, Cosenza, Foggia, Gallipoli, Lecce, Lucera, Molfetta, Minervino-Murge, Nicastro, Ortona a Mare, Reggio Calabria, Salerno, Taranto, Teramo, Trani i Velletri. Również kontynuuje się rejestrację bibljotek rzymskich: podano zwięzłe informacje dotyczące bibljotek rządowych wydziałów, instytutów i katedr universyteckich (*Le biblioteche pubblichee private di Roma*; str. 56—61) Osobny artykuł poświęcono świetnie wyposażonej i doskonale zorganizowanej Bibljotece Prawniczej Uniwersytetu w Rzymie (zał. w r. 1898), z którą organicznie są związane dwie szkoły uzupełniające: jedna w prawie rzymskiem i prawach wschodnich, druga w prawie karnem (*La Biblioteca giuridica della R. Università di Roma*; str. 145—152). Następnie podano opis niedawno zreformowanej bibljoteki komunalnej w Sondrio, wzbogaconej wspaniałym darem prof. Pio Rajna z zakresu języków i literatur nowo-łacińskich (*Una ricca biblioteca di lingue e letterature neo-latine*; str. 153—159), oraz opis nowego gmachu i urządzeń Szwajcarskiej Bibljoteki Narodowej w Bernie (*La Biblioteca Nazionale Svizzera*; str. 167—173). Ciekawy i bardzo pouczający, chociaż zwięzły, zarys rozwoju i stanu obecnego bibljotek angielskich podaje Vittorio Camerini (*La situazione delle biblioteche inglesi*; str. 373—400). Autor podkreśla ze szczególnym naciskiem znaczenie bibljotek publicz-

nych zwłaszcza t. zw. county libraries, które, jego zdaniem, przedstawiają najpożyteczniejszą formę propagandy wychowawczej współczesnej epoki. W związku z powyższym artykułem jest rozprawa Arrigo Solmi o bibljotekach ludowych we Włoszech (*La diffusione del libro e le biblioteche per il popolo*; str. 313—324). Znamiennym rysem współczesnego ruchu bibljotekarskiego we Włoszech jest dążenie do rozpowszechnienia książek wśród mas, w myśl wskazań Mussoliniego: „andare verso il popolo". Bibljoteki ludowe, które zaczęły się rozwijać z końcem XIX w., zawdzięczały swoje powstanie inicjatywie różnych towarzystw oświatowych (głównem ośrodkiem tego ruchu był Medjolan); obecnie jest ich około 5000. Aby nadać im jednolitą organizację i umożliwić planowy rozwój, dekretem z d. 24. IX, 1932 r. utworzono centralną władzę t. zw. Ente nazionale per le biblioteche popolari e scolastiche, zawisłą od Ministerstwa Oświaty. Centrala ma czuwać nad rozbudową bibljotekarstwa powszechnego oczywiście w myśl ideologji faszystowskiej. Ustawodawstwo bibljoteczne we Włoszech omawia Ugo Costa (*La legislazione italiana sulle biblioteche*; str. 201—224). Zasadnicze znaczenie ma dekret z 28. X. 1885, nadający jednolitą organizację bibljotekom rządowym, zastąpiony później dekretem z 24. X. 1907, obowiązującym obecnie i uzupełnianym szeregiem rozporządzeń dodatkowych. Z epoki faszystowskiej najważniejszy jest dekret z 7. VI. 1926, mocą którego ustanowiono Generalną Dyrekcję akademij i bibljotek jako centralny organ administracyjny i nadzorczy około 500 bibljotek akademij, prowincjonalnych, komunalnych, prywatnych i około 5000 bibljotek ludowych, dalej dekret z 2. VI. 1932 wprowadzający nową organizację personalną w bibljotekach państwowych, ustawa z 26. V. 1932 o egzemplarzu obowiązkowym i dekret z 24. IX. 1932 ustanawiający jako centralny organ administracyjny i nadzorczy dla bibljotek ludowych Ente nazionale per le biblioteche popolari e scolastiche. — Z zakresu bibljografji mamy dwie rozprawy: Maria Antonietta Zorzi kontynuuje bibljografję oratorjów, wykonanych w Wenecji a Giovanni Bresciano podaje bibljograficzne opisy rzadkich druków neapolitańskich XVI w. (str. 256—269; 3—27, 231—255) — Historję współczesnych artystycznych opraw, które wyszły w Palermo z warsztatów Alfonso Scalia i jego ucznia Guiseppe Villarà przedstawia N. D. Evola (*L'arte della rilegatura in Palermo*; str. 160—166). W roczniku szóstym pomieszczono również obszerne sprawozdanie z drugiego kongresu Związku Bibljotekarzy Włoskich, który obradował w Modenie i Florencji w d. 12—16. VI. 1932 r. Głównem zaga-

dnieniem, którem zajmował się kongres była sprawa budowy gmachu i reorganizacji Centralnej Bibljoteki Narodowej w Rzymie (str. 325—372). W związku z kongresem urządzono imponującą wystawę rękopisów zawierających autografy najwybitniejszych autorów włoskich od XIII do XVI w., m. i. wystawiono rękopis św. Tomasza z Akwinu, kodeksy Dantego, Boccacia, Petrarki i i., które omawia Domenigo Fava (*La mostra di codici autografi in onore di Girolamo Tiraboschi*; str. 99—144) — W dziale Informazioni e notizie podano szereg bieżących wiadomości z życia bibljotek i akademij włoskich.

W. Pociecha

KRONIKA.

I. WIADOMOŚCI URZĘDOWE.

Dyrektor Centralnej Bibljoteki Wojskowej ppłk. Dr Marjan Łodyński przeszedł w stan spoczynku z d. 28 lutego 1933 r. W związku z powyższem ppłk. Łodyński otrzymał następującą pochwałę za swoją owocną służbę w Rozkazie Dziennym Min. Spraw Wojsk. Nr. 5 z d. 18. III. 1933 r.:

„Ppłk. Dr. Łodyński Marjan, dyrektor Centralnej Bibljoteki Wojskowej, z d. 28 lutego 1933 opuścił szeregi wojska, przechodząc w stan spoczynku. Ppłk. Dr Łodyński stał na czele Centralnej Bibljoteki Wojskowej prawie od 14 lat, tj. od chwili powstania tej instytucji. Dzięki Jego pracy, wybitnym zdolnościom organizacyjnym i umiejętnemu kierownictwu, Centralna Bibljoteka Wojskowa w krótkim czasie osiągnęła jedno z pierwszych miejsc wśród bibljotek wojskowych w Europie. Ppłk. Dr Łodyński rozszerzył także możliwość dotarcia książki wojskowej do wszystkich garnizonów, rozbudowując sieć bibljotek wojskowych D. O. K. Ppłk. Dr Łodyński owocną swą pracą położył duże i trwałe zasługi dla wojska, a ich pamięć pozostanie w podjętym przez Niego dziele. Za tę pracę wyrażam Mu pochwałę i dziękuję w imieniu służby.

Minister Spraw Wojskowych
J. Piłsudski
Marszałek Polski".

II. Z ŻYCIA BIBLJOTEK.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI MIEJSKICH BIBLJOTEK W ŁODZI OD 1/I 1928 r. DO 1/VII 1932 r.

A. Miejska bibljoteka publiczna. W wymienionym okresie sprawozdawczym księgozbiór Bibljoteki powiększył się drogą zakupu nowości wydawniczych o 3.923 dzieł w 4 538 tomach. W tym czasie z ofiar wpłynęło do Bibljoteki 3.843 dzieł tworzących 5.976 tomów. Wysiłek organizacyjny w dziale porządkowania księgozbioru przejawił się w skatalogowaniu 8.515 dzieł liczących 11.009 tomów.

Na początku okresu sprawozdawczego t. j. 1/I 1928 r. księgozbiór skatalogowany liczył 17.159 dzieł w 21.561 tomach. Obecnie zaś t. j. w dniu 1/VII 1932 r. ilość książek skatalogowanych wynosi 25.674 dzieł w 32.570 tomach. W szczegółach stosunek ilościowy poszczególnych głównych działów Bibljoteki Publicznej przedstawia się jak następuje: Bibljoteka zasadnicza liczy 20.454 dz., 21.522 tomów; bibljoteka podręczna 395 dzieł, 427 tomów; czasopisma z lat ubiegłych 841 tytułów, 5.676 tomów; dublety 1 016 dzieł, 1.474 tomów; bibljografja i bibljotekoznawstwo 699 dzieł, 699 tomów; zbiory Wydziałów Magistratu zarejestrowane w inwentarzu Bibljoteki liczą 2.269 dzieł, 2.772 tomów.

Ruch czytelników w poszczególnych latach okresu sprawozdawczego kształtował się następująco: w r. 1928 ogółem czytelników było 21.439 osób; w r. 1929 — 38.826; w r. 1930 — 46.428; w r. 1931 — 47.336; w ciągu zaś dwóch kwartałów r. 1932 — 27.185. Wogóle zaś w ciągu całego okresu sprawozdawczego z Bibljoteki korzystało 181.214 osób. W tem — osób starszych było 120.646 — zaś uczniów wyższych klas szkół średnich 60.568. W grupie osób starszych poszczególne zawody ilustrują następujące cyfry: studentów czytających było 36.080 osób; urzędników państwowych i komunalnych 4.077; pracowników biurowych i handlowych 12.002, nauczycielstwa 8.121, wolnych zawodów 7.170, robotników i rzemieślników 11.534, przemysłowców i kupców 2.597, innych zawodów 39.065 osób.

Czytelnictwo w poszczególnych latach wyraża się następującemi liczbami wydanych książek. W r. 1928 czytano 44.717 książek, w r. 1929 — 77.790, w r. 1930 — 96.118, w r. 1931 — 96.269, w dwóch kwartałach r. 1932 czytano książek 51.113. Ogólna zaś liczba obrotu książek w czytelni w okresie sprawozdawczym wynosi 368.007.

B. Miejska wypożyczalnia dla dorosłych. Na początku okresu sprawozdawczego posiada w księgozbiorze 5.228 dzieł, tworzących 5.903 tomów. W ciągu 4 1/2 lat zakupiono dzieł 1.568 w 1.767 tomach. W ten sposób księgozbiór tej wypożyczalni na dzień 30. VI. 1932 r. wynosił 6.796 dzieł w 7.670 tomach.

Ruch czytelników w poszczególnych latach kształtował się w sumach ogólnych jak następuje: w r. 1928 korzystało z wypożyczalni 41.147 osób; w r. 1929 — 41.688; w r. 1930 — 41.812; w pierwszych dwóch kwartałach r. 1932 — 22.903 osób. Ogółem w okresie sprawozdawczym z wypożyczalni korzystało 181.340 osób, (70% mężczyzn — 30% kobiet).

Obrót książek w poszczególnych latach okresu sprawozdawczego tworzy następujące sumy: w r. 1928 wypożyczono ogółem 81.717 książek, w r. 1929 — 83.254, w r. 1930 — 83.379, w r. 1931 — 68.169, w pierwszem półroczu 1932 r. — 47.289; ogółem w ciągu 4 1/2 lat z wypożyczalni wydano 363.808 książek.

C. Miejskie wypożyczalnie książek dla dzieci i młodzieży. I. Miejska Wypożyczalnia Książek dla Dzieci i Młodzieży posiadała w swoim księgozbiorze na początku omawianego okresu 5.303 dzieł w 5.606 tomach. W ciągu okresu sprawozdawczego zakupiono 738 dzieł w 784 tomach, w ten sposób obecnie księgozbiór tej Wypożyczalni liczy 6.041 dzieł w 6.390 tomach.

II. Wypożyczalnia liczyła w 1928 r. dzieł 578, tomów 5.894. Zakupiono dzieł 382, tomów 463. Stan obecny dzieł 6.171, tomów 6.357.

III. Wypożyczalnia posiadała w r. 1928 dzieł 5.478, tomów 5.773. Zakupiono dzieł 1.830, tomów 1912. Stan obecny księgozbioru dzieł 7.300, tomów 7.685.

IV. Wypożyczalnia na początku okresu sprawozdawczego liczyła dzieł 4.560, tomów 4.737. Nabyto dzieł 1.852, tomów 1.900. Stan obecny dzieł 6.412, tomów 6.639.

V. Wypożyczalnia liczyła w r. 1928 dzieł 3.686, tomow 4.114. Nabyto dzieł 1.498, tomów 1.829. Stan obecny dzieł 5.184, tomów 5.943.

VI. Wypożyczalnia liczy obecnie 3.934 dzieła, 4.082 tomy.

Podsumowanie księgozbioru wszystkich wypożyczalni dziecięcych wykazuje, iż na początku okresu sprawozdawczego w tych wypożyczalniach było dzieł 24.808, tomów 26.124. W okresie omawianym zakupiono ogółem dla wszystkich bibljotek dziecięcych dzieł 10.234, tomów 10.970. Obecnie zasobność księgozbiorów wszystkich wypożyczalni dziecięcych wynosi dzieł 35.042, tomów 37.094.

Ruch czytelników młodocianych w tych wypożyczalniach za cały okres sprawozdawczy tworzy następujące sumy: z I. Miejskiej Wypożyczalni dla Dzieci i Młodzieży korzystało 103.270 osób; z II-giej 173.414; z III-ciej 155.732; z IV-tej 183.344; z V-tej 180.727; z VI-tej 108.885 osób. Ogółem wszystkie Wypożyczalnie dla Dzieci i Młodzieży obsłużyły w przeciągu 4½ lat 905.372 osoby.

Obrót książek wypożyczonych do domów w tym czasie ilustrują następujące sumy: I. Wypożyczalnia wydała 260.415 książek, II — 240.174, III — 200.776, IV — 241.893, V — 245.889, VI — 116.342 książki. Ogółem Wypożyczalnie dla Dzieci i Młodzieży wydały w przeciągu 4½ lat 1.305.489 książek.

* * *

Na zakończenie niniejszego sprawozdania obejmującego działalność wszystkich bibljotek miejskich za okres kadencji obecnego Zarządu m. Łodzi — podajemy najogólniejsze sumy syntetyzujące stan wszystkich księgozbiorów, ruch czytelników i obrót książek. A więc we wszystkich bibljotekach miejskich miasto posiada dzieł 67.512, tomów 77.334; w tym czasie bibljoteki miejskie obsłużyły ogółem 1.267.926 czytelników, książek zaś wypożyczono ogółem 2.037.304.

J. A.

III. SPRAWY ZWIĄZKU BIBLJOTEKARZY POLSKICH.

RADA ZWIĄZKU BIBLJOTEKARZY POLSKICH odbyła cztery posiedzenia w dniach 27 czerwca, 31 października, 1 grudnia 1932 r. i 14 marca 1933 r. Na pierwszem z nich Rada ukonstytuowała się w następujący sposób: przewodniczący Dyr. Dr Edward Kuntze, 1-szy zastępca przewodniczącego Dyr. Dr Marjan Łodyński, 2-gi zastępca przewodniczącego Dyr. Jan Augustyniak, sekretarz Dr. Jan Niezgoda, skarbnik Wanda Dąbrowska, członkowie Dyr. Dr Jan Muszkowski, Doc. Dr. Aleksander Birkenmajer, delegaci Kół Dyr. Dr. Stefan Vrtel-Wierczyński (Poznań), Dyr. Dr. Adam Łysakowski (Wilno), Kust. Władysław T. Wisłocki (Lwów), Dyr. Faustyn Czerwijowski (Warszawa), Dr. Władysław Pociecha (Kraków) Leon Nowak (Zagłębie Dąbrowskie). Przewodnictwo Komisji Prawniczej (w skład której weszli Dr. E. Gaberle, Dr. F. Smolka i p. Stanisławska) objął Dr. Niezgoda; przewodnictwo Komisji Bibljotek Ogólnokształcących (której członkami byli p. Radlińska i prof. Żórawski) W Dąbrowska; Komisji dla Spraw Zawodowych (złożonej z pp. Dąbrowskiej, Birkenmajera, Hryniewiczowej, Handelsmanównej, Włodarczyka, Wróblewskiej i Kosonogi) Dyr. Augustyniak; Komisji w sprawach Bibljotek Fundacyjnych Dyr. Muszkowski (członek Dyr. L. Kolankowski); Komisji Opinjodawczej Dyr. Muszkowski (członkowie Dyr. Wierczyński i W. Dąbrowska); Komisji do Spraw Międzynarodowych Dyr. Muszkowski (członkowie zast. przewodniczącego Dr. Birkenmajer i kust. Wisłocki); Komisji Szkół Wyższych Dyr. Wierczyński (członkowie Dr. Kawecka, inż. Laskiewicz, Dr. Dobrowolski i M. Dzikowski). Sprawy łączności z Kołami wziął na siebie Dyr. Łodyński. Skład Redakcji Przeglądu Bibljotecznego pozostał niezmieniony. Ze spraw zaległych postanowiono: 1) poczynić zabiegi o przyspieszenie organizacji Biura Pośrednictwa Pracy przy Kole Warszawskiem, 2) odnośnie do memorjału w sprawie bibljotek naukowych przypilnować, by sprawa ta została szybko załatwiona według wniosku przyjętego przez Zjazd Bibljotekarzy w Wilnie, 3) w sprawie bibljotek fundacyjnych postarać się, by zajęła się nią odpowiednia komisja. Wnioski Ogólnego Zebrania Delegatów Kół przekazano do odpowiednich Komisyj. Wnioski uchwalone na Zjeździe Bibljotekarzy Polskich w Wilnie postanowiono przekazać Dyr. Łodyńskiemu, który odda je odpowiednim Komisjom, względnie referentom. Wkońcu przyjęto wniosek Dyr. Łysakowskiego, zlecający Dr. Niezgodzie, opracowanie regulaminu dla Rady Z. B. P. i wniosek p. Nowaka, zlecający opracowanie

memorjału do Min. W. R. i O. P. w sprawie bibljotek w szkołach średnich.

Na posiedzeniu w d. 31 października rozpatrywano następujące sprawy. Po przyjęciu protokółów z dwóch ostatnich posiedzeń, Dr. Niezgoda przedstawił projekt regulaminu Rady Związku, który po dyskusji przekazano Komisji Prawniczej do ostatecznego uzgodnienia. Następnie omawiano sprawę, wysuwaną przez Koło Lwowskie i uchwaloną przez Ogólne Zebranie Delegatów, dotyczącą przyznania charakteru naukowego bibljotekarzom bibljotek uniwersyteckich. Ponadto Dr. Niezgoda imieniem Komisji Prawniczej wyjaśnił, że egzaminy na urzędników administracyjnych zarządzone przez Min. W. R. i O. P. nie uchylają egzaminów bibljotekarskich oraz że wszyscy zainteresowani w zaliczeniu do emerytury służby w państwach zaborczych muszą swoje prawa udowodnić. Imieniem Komisji do Spraw Zawodowych Dyr. Augustyniak przedstawił Radzie do zatwierdzenia następujące pisma: 1) memorjał do Związku Miast, 2) do instytucyj niesamorządowych, prowadzących bibljoteki publiczne, 2) do wojewodów i 4) odezwę do prasy, w których to pismach apeluje się do wymienionych czynników o utrzymanie dotychczasowego stanu bibljotek oświatowych. Z prac Komisji Bibljotek Ogólnokształcących zdawała sprawę W. Dąbrowska, poczem Dyr. Łodyński zakomunikował, że Komisja Opinjodawcza będzie opracowywać komunikaty zbiorowe o godnych polecenia nowszych dziełach i podał projekt zasad, jakiemi Komisja kieruje się w swych pracach.

Następnie Dyr. Muszkowski zdał sprawę ze swej działalności jako delegat do Komitetu Międzynarodowej Federacji i jako przewodniczący Komisji do Spraw Międzynarodowych oraz jako przewodniczący Komisji Bibljotek Fundacyjnych, której program pracy jest obecnie uzgadniany między członkami. Dyr. Muszkowski brał udział w zjazdach w Bernie i Thun, pozatem załatwił na terenie międzynarodowym sprawę bibljotek ruchomych, organizowanych przez Poradnię Bibljoteczną Koła Warszawskiego, sprawę recepcji systemu dziesiętnego w Polsce i sprawę umieszczania bibljotekarzy polskich zagranicą. Zkolei Dyr. Łodyński przedstawił życie bibljotekarskie na terenach Kół Związku, poczem Dyr. Kuntze złożył sprawozdanie imieniem Redakcji Przeglądu Bibljotecznego. Po sprawozdaniu w dyskusji nad *Wykazem czasopism zagranicznych, otrzymywanych w r. 1932 przez 11-cie polskich bibljotek naukowych* zdecydowano ustalić nakład na 600 do 800 egzemplarzy, obdzielić niemi zainteresowane bibljoteki, część przeznaczyć do handlu a resztę rozesłać na podstawie rozdzielnika, który

ustali Redakcja Przeglądu w porozumieniu z zainteresowanemi bibljotekami. Następnie Dyr. Łodyński odczytał pismo Min. W. R. i O. P., donoszące o zapłaceniu Drukarni Anczyca ostatniej raty za druk *Przeglądu Bibljotecznego* z r. 1931 oraz zawiadomił: a) o nadesłaniu przez prof. St. Estreichera podziękowania za zakomunikowaną mu uchwałę, powziętą przez III. Zjazd Biblj. Pol. w Wilnie, a wyrażającą mu uznanie za kontynuację wydawnictwa *Bibljografji Polskiej*; b) o piśmie Jugosłowiańskiego Związku Bibljotekarzy, dziękującem za nawiązanie z nimi łączności oraz za dar kompletu *Przeglądu Bibljotecznego*; c) o wysłaniu do Min. W. R. i O. P. uchwał powziętych na III. Zjeździe Biblj. Pol., a dotyczących stwierdzenia groźnego stanu gmachu Bibljoteki Jagiellońskiej, oraz egzemplarza obowiązkowego dla bibljotek regjonalnych. Wkońcu dokonano wyboru do Federacji Bibljotek jako delegata Dyr. Muszkowskiego, jako zastępcy Dra Birkenmajera, poczem wyrażono podziękowanie Komitetowi Wileńskiemu za doskonałe zorganizowanie Zjazdu i przyjęto wniosek Dyr. Łodyńskiego, dotyczący zajęcia się sprawą katalogów rzeczowych. Uchwałą o podjęcie kroków celem uzyskania jednego miejsca w Państwowej Radzie Wychowania Publicznego zamknięto obrady.

Na posiedzeniu w d. 11 grudnia Rada zajęła się pilnemi sprawami, referowanemi przez Delegata do Międzynarodowego Komitetu Bibljotek. Dyr. Muszkowski przedłożył zebranym wzór formularza statystycznego wypożyczeń książek i rękopisów pomiędzy bibljotekami w kraju i zagranicą, który należałoby wysłać do bibljotek w kraju celem zebrania materjału, jakiego żąda Międzynarodowy Komitet Bibljotek na podstawie przyjętej na dorocznem zebraniu w Bernie rezolucji Godeta: „Międzynarodowy Komitet Bibljotek postanawia wykonanie statystyki wypożyczeń międzynarodowych na podstawie rezultatów z lat 1931 i 1932. Statystyka ta ma być ukończona i wydrukowana w takim czasie, ażeby mogła być przestudjowana przed Międzynarodowym Kongresem Bibljotekarzy w roku 1934, na którym wypożyczanie międzynarodowe stanowić będzie główny przedmiot obrad". Dyr. Muszkowski nadmienił, że rezolucja Godeta wysunięta była w związku z zagadnieniem statystyki bibljotecznej wogóle, którą należałoby na naszym terenie przeprowadzić, biorąc za podstawę kwestjonarjusze podane w sprawozdaniu z posiedzenia M. K. B. w Bernie. Jako materjał do kwestjonarjusza wypożyczeń bibljotecznych wysunął Dyr. Muszkowski główne pnnkty propozycyj stawianych na posiedzeniu M. K. B., a mianowicie Emler (Cze-

chosłowacja) poruszył sprawę opłat celnych i porta, Sibul (Estonja) omówił sposób wypożyczania międzybibljotecznego w Estonji, Leicht (Włochy) to samo we Włoszech a Lemaitre we Francji.

Po krótkiej dyskusji uchwalono zebrać odnośne dane, wysyłając kwestjonarjusze do Kół. Kwestjonarjusz do statystyki ogólnej sporządzony będzie według wzoru podanego w sprawozdaniu z posiedzenia M. K. B. z tem, że zatrzyma się język niemiecki w nagłówkach, kwestjonarjusz zaś co do statystyki wypożyczeń ustali Dyr. Muszkowski w porozumieniu z W. Dąbrowską. Termin nadsyłania odpowiedzi ustalono na 1 lutego 1933 r. Wkońcu Dyr. Muszkowski omówił rezolucje, jakie zapadły na ostatniem posiedzeniu M. K. B., a mianowicie: rezolucję Collijna w sprawie cła od przesyłek międzybibljotecznych oraz Godeta w sprawie szkół bibljotekarskich i Leyha w sprawie drożyzny wydawnictw niemieckich.

Na posiedzeniu w d. 14 marca Rada uchwaliła na wniosek Komisji Prawniczej regulamin Rady Z. B. P. Przewodniczący Komisji dla Spraw Zawodowych Dyr. Augustyniak przedstawił sprawy załatwione przez Komisję, a mianowicie sprawę Kasy Samopomocy i sprawę praktyki bibljotecznej oraz skryptów wykładów teoretycznych. W sprawie Kasy Samopomocy uchwalono, żeby projekt Kasy przedstawiony przez Komisję Rada Związku rozesłała do Kół a Komisja ze swej strony przygotuje referat na tegoroczne Ogólne Zebranie Delegatów. W sprawie praktyki bibljotecznej i skryptów wykładów teoretycznych uchwalono przekazać sprawę praktyki bibljotecznej prezydjum Rady, a sprawę skryptów Komisji Opinjodawczej, której na wniosek Dyr. Łysakowskiego dodano jeszcze przymiotnik „Wydawniczej". Wkońcu Dyr. Augustyniak zawiadomił zebranych o tem, że Komisja dla Spraw Zawodowych dokooptowała sobie p. Nowakowskiego z Bibljoteki Uniwersyteckiej w Warszawie. P. Dąbrowska złożyła następujące sprawozdanie Komisji Bibljotek Ogólnokształcących: 1) Opracowana przez Wydział Oświaty Min. W. R. i O. P. rejestracja bibljotek oświatowych na całym terenie Rzeczypospolitej ukaże się w druku. 2) W najbliższym czasie odda się do druku *Rozumowany informacyjny katalog* opracowany zbiorowemi siłami przez Paradnię Bibljoteczną. *Katalog* zawiera około 3·500 pozycji ze wszystkich działów, przyczem każda pozycja zawiera poza większym opisem bibljograficznym jeszcze notatkę informacyjną. *Katalog* został opracowany przy zasiłku Min. W. R. i O. P. a wydany będzie przez Związek Księgarzy i Wydawców. Zgłoszony przez Dyr. Łysakowskiego, przewodniczącego Komi-

sji Opinjodawczej Komunikat p. t. „Dzieje bibljotek polskich", będzie rozesłany po uzupełnieniu go z chwilą ukazania się rejestracji bibljotek oświatowych. Dyr. Muszkowski, delegat do międzynarodowych spraw bibljotekarskich zakomunikował zebranym, że dotąd nie otrzymał z Łodzi odpowiedzi na kwestjonarjusz o statystyce Leyha. Co do wypożyczeń międzybibljotecznych wysłano zapytania do 72 bibljotek a otrzymano odpowiedzi z 47. Dyr. Muszkowski zawiadomił, że w październiku b. r. odbędzie się posiedzenie Komitetu Federac i w Chicago. Zkolei przewodniczący Rady odczytał sprawozdanie Komisji Szkół Wyższych, z którego wynika, że Komisja zajmowała się zagadnieniem ustawy o szkołach akademickich i w związku z tem po szeregu czynności przygotowawczych przesłała do Rady Z. B. P. memorjał do dalszego załatwienia. Memorjał ten został złożony p. Nacz. Dembemu oraz pp. Mękarskiemu, Czumie i Rostworowskiemu. Dalej Komisja rozpatrywała przekazany przez Radę wniosek w sprawie katedr bibljotekoznawczych. Po przedłożeniu sprawozdania z życia Kół przez Dyr. Łodyńskiego, p. Dąbrowska zakomunikowała, że Biuro Pośrednictwa Pracy zostało przez Komisarjat Rządu zatwierdzone przy Radzie Związku. Ponieważ ma je prowadzić Koło Warszawskie, zdecydowano, by odnośne formalności załatwiło to Koło w porozumieniu z prezydjum Rady. Na wniosek p. Dąbrowskiej uchwalono również, że każde Koło wpłaci 15 zł. na uruchomienie Biura Pośrednictwa Pracy. Następnie Dyr. Kuntze odczytał sprawozdanie Redakcji Przeglądu Bibljotecznego oraz przedłożył wniosek, który został przyjęty, obniżenia prenumeraty od 1 stycznia 1933 r. w księgarniach zamiast 30 zł. 20 zł. rocznie, zam. 10 zł. — 7 zł. zeszyt pojedynczy; przy zakupie bezpośrednio w Administracji zam. 20 zł. — 15 zł. rocznie i zam. 6 zł. — 4 zł. zeszyt pojedynczy. Ponieważ Redakcja nie otrzymuje od niektórych Kół 50% wkładek przez nie otrzymywanych przekazano tę sprawę prezydjum Rady do zastanowienia się i przygotowania odpowiedniego wniosku na doroczny Zjazd Delegatów.

Wkońcu p. Dąbrowska złożyła sprawozdanie kasowe, które przyjęto do wiadomości.

OPINJE BIBLJOGRAFICZNE RADY ZWIĄZKU BIBLJOTEKARZY POLSKICH. Komunikat Nr. 3. KORBUT GABRJEL: *Literatura Polska od początków do wojny światowej.* Książka podręczna informacyjna dla studjujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego. Wydanie drugie powiększone. Warszawa,

skład główny w Kasie im. Mianowskiego. Tom I. Od wieku X do końca XVII. Warszawa, 1929, str. XII, 621; T. 2. Od wieku XVIII do r. 1820. Warszawa, 1929, str. 439; T. 3. Od roku 1820 do roku 1863. Warszawa, 1930, str. 607; T. 4. Od roku 1864 do r. 1914. Warszawa, 1931, str. 378.

Jest to drugie wydanie znanego powszechnie dzieła, pomnożonego obecnie o tom 4-ty, obejmujący okres od r. 1864 do wybuchu wojny światowej (literatura pozytywistyczna i neoromantyczna). Publikacja objęła zatem całokształt literatury polskiej, od początku do czasów niemal ostatnich. Tom czwarty jest pierwszą próbą bibljograficznego ujęcia okresu czasów najnowszych od powstania styczniowego po rok 1914. Już choćby z tego powodu zasługuje na baczną uwagę i szczególne budzi zaciekawienie. Bo jeżeli w poprzednich tomach miał autor do dyspozycji prace poprzedników, w ostatnim sam zupełnie musiał torować sobie drogę w terenie, całkowicie nieprzygotowanym. Autor, przedstawiając rozwój literatury i przegląd badań nad nią, dzieli materjał na okresy i grupy, i w ich obrębie rozmieszcza poszczególnych pisarzy. Posługuje się metodą bio-bibljograficzną, jakkolwiek dzieła swego nie uważa ani za słownik biograficzny, ani za bibljografję historji literatury polskiej; określa je natomiast jako „podręczną książkę informacyjną", przeznaczoną dla studjujących naukowo dzieje piśmiennictwa polskiego. Wyszedłszy z tych założeń, nie traktuje przedmiotu wyczerpująco, ale stosuje selekcję i stara się podać rzeczy istotnie ważne, mające znaczenie dla charakterystyki pisarza i jego twórczości. Można polemizować z autorem co do kryterjum doboru pisarzy albo metody bibljograficznej, jednakże nie ulega żadnej wątpliwości, że dzieło Korbuta jest książką, która wszystkim badaczom literatury oddaje bardzo dobre usługi. *Literatury Polskiej* nie może zabraknąć w żadnej poważniejszej bibljotece, a kandydaci, zasiadający do egzaminów bibljotekarskich, powinni zaznajomić się dokładnie z jej układem i metodą opracowania.

Polska bibljografja literacka. Obok dzieła Korbuta (*Literatura Polska*, t. 1 — 4), obejmującego całokształt literatury polskiej (od czasów najdawniejszych do roku 1914), mamy do dyspozycji w dziedzinie badań literackich inne wydawnictwa bibljograficzne, które jednak nie zawsze dostatecznie są wyzyskiwane. Zwrócić należy na nie uwagę zarówno z powodu ich charakteru (ciągłość lub perjodyczność wychodzenia), jak i metody opracowania, która uwzględniając literacką zawartość czasopism, rozszerza ramy Korbuta, uzupełnia go i pomnaża.

Bieżącą bibljografję polonistyczną, bardzo sumiennie i metodycznie redagowaną przez Piotra Grzegorczyka, ogłasza stale warszawski miesięcznik *Ruch Literacki* (od roku 1926). Niektóre jej roczniki (za r. 1928 i 1929) wyszły w osobnych odbitkach, co dla korzystających z niej jest wielkiem udogodnieniem. Bibljografja ta daje perjodyczny, rozumowany przegląd badań nad literaturą polską, rejestrując prace, wydane osobno, oraz artykuły w czasopismach i niektórych dziennikach. Kto pragnie śledzić ruch naukowy w dziedzinie polonistyki, znajdzie w niej doskonałe źródło informacji. Ale nie jest to źródło wyczerpujące. Poza rejestracją pozostaje mianowicie cała bieżąca literatura piękna, która nie mieści się w ograniczonych ramach bibljografji *Ruchu Literackiego*.

Znacznie szerzej traktowała przedmiot bibljografja, ogłaszana przez lwowski *Pamiętnik Literacki*. Za główne zadanie postawiła ona sobie zebranie rozproszonego po czasopismach polskich materjału z zakresu literatury pięknej i krytycznej. Opracowano w ten sposób lata: 1901, 1902, 1903[1]. Później przekształciła się ona w „bibljografję historji literackiej polskiej", która uwzględniała beletrystykę o tyle tylko, o ile była przedmiotem badania naukowego. Tą metodą opracowano lata 1904 — 1909, oraz rok 1922[2]. Nawiązaniem do pierwotnych założeń bibljografji literackiej, wraz z rozszerzeniem jej zakresu na druki, wydane osobno, jest bibljografja za rok 1919,[3] 1920, 1925[4]. Praca nad wypełnieniem pozostałej luki (1910, 1918, 1921, 1923, 1924) i nad bibljografją lat najnowszych (1925 — 1930[5] jest obecnie w toku.

Bibljografja typu *Pamiętnika Literackiego*, w postaci, jaką skolei w drodze ewolucji przyjęła, jest ważnem źródłem informacji w badaniach nad literaturą polską: zwracamy przeto na nią uwagę zainteresowanych.

[1] *Bibljografja literacka za rok 1901*. Zestawili E. DUBANOWICZ i ST. KOSSOWSKI. (Lwów, 1902); *za rok 1902*: ST. KOSSOWSKI (Lwów 1904); *za rok 1903*: J. KOLLER (*Pamiętnik Literacki* t. 3).

[2] *Bibljografja historji literatury i krytyki literackiej polskiej za rok 1904* zestawił ST. WASYLEWSKI (Lwów, 1906); *za rok 1905*: ST. VRTEL-WIERCZYŃSKI (Lwów, 1907); *za rok 1906*: ST. ŁEMPICKI (Lwów, 1909); *za rok 1907*: K. KRZYSZTOFOWICZ i E. ROSENFELD (Lwów, 1911); *za rok 1908—1909*: R. VRTEL (w druku); *Bibljografja literatury polskiej za rok 1922*. Opracował ST. VRTEL-WIERCZYŃSKI (Lwów, 1925).

[3] *Bibljografja literatury polskiej za rok 1919*. Opracował ST. VRTEL-WIERCZYŃSKI (Lwów, 1926).

[4] Bibljografja za lata 1920 i 1925, opracowana przez studentów Uniwersytetu Lwowskiego, znajduje się w rękopisie.

[5] Pracują nad nią zbiorowo studenci Uniwersytetu Poznańskiego.

IV. Z RUCHU BIBLJOTEKARSKIEGO.

BIBLJOTEKARSTWO NA TERENIE MIĘDZYNARODOWYM.

I. Międzynarodowa federacja związków bibljotekarzy. Piąte posiedzenie Komitetu Federacji, oznaczonego w publikacjach urzędowych mianem Międzynarodowego Komitetu Bibljotek, odbyło się w roku ubiegłym w Bernie (Szwajcarja) w dniach 9—10 czerwca. Zgromadziło ono 25 delegatów, reprezentujących 12 związków narodowych. Z tej liczby obecni byli po raz pierwszy: wybitni bibljotekarze szwajcarscy, pp. Binz (Bibljoteka Uniwersytecka w Bazylei) i Escher (Bibljoteka Centralna w Zürichu), bibljotekarki jugosłowiańskie, pp. Ilitch-Agapova (Bibljoteka Miejska w Belgradzie) i Pivetz-Stelle, Amerykanin A. F. W. Smith (Washington University, Washington), oraz przedstawiciel Związku Bibljotekarzy Bibljotek Powszechnych w Niemczech, dyrektor Bibljoteki Miejskiej w Hamburgu, Dr W. Schuster. Poza tem sami dawni znajomi z zebrań poprzednich. Ogółem do Federacji należy obecnie 27 związków z 22 krajów (z Holandji — trzy, z Finlandji, Niemiec i Szwecji — po dwa). Ostatnio został przyjęty Związek Bibljotekarzy Jugosłowiańskich, w pertraktacjach zaś jest sprawa przystąpienia organizacyj: hiszpańskiej, greckiej, dominjów Wielkiej Brytanji (Madras Library Association i South African Library Association), jak również bibljotekarzy Z. S. S. R. i Ameryki Południowej.

Ze sprawozdania sekretarjatu generalnego dowiadujemy się ponadto, że została utworzona komisja specjalna do spraw bibljotek powszechnych pod przewodnictwem p. Milam'a (U. S. A), do której weszli pp. Cowley, Emler, Lemaitre, Oehler, Sanderson, Tynell i Yuan. Ze szczególnem zadowoleniem stwierdza p. Sevensma, że położenie finansowe Federacji jest pomimo kryzysu zupełnie pomyślne. Wpływy w roku sprawozdawczym wyniosły Fr. szw. 4,673.19, wydatki — 2,439.25, nadwyżka wynosi zatem Fr. szw. 2,233.94, majątek zaś Fr. szw. 6,455.03.

Podkomisja wymiany bibljotekarzy komunikuje, że obecna sytuacja gospodarcza świata utrudnia akcję w tym kierunku. Dzięki pomocy fundacji Carnegie'ego czterech bibljotekarzy z Nowej Zelandji studjuje w szkole bibljotekarskiej Uniwersytetu w Michigan. Deutsche Bücherei w Lipsku utrzymuje wymianę wzajemną z Bibljoteką Uniwersytecką w Budapeszcie, z Bibljoteką w Framingham (Mass.), oraz jednostronną z Bibljoteką Uniwersytecką w Wiedniu. Toczą się układy co do wymiany pomiędzy Bibljoteką Katalońską w Barcelonie a Institut International d'Agriculture w Rzymie. Deutsche Bücherei ma u siebie stale kilku bi-

bljotekarzy-gości, którzy są delegowani przez bibljoteki zagraniczne i od nich pobierają wynagrodzenie.

Z inicjatywy sekretarjatu generalnego zostaje poddany po nownej dyskusji referat podkomisji międzynarodowej statystyki druków, przedstawiony na poprzedniem posiedzeniu w Cheltenham. Obecni przyjmują zawarty w referacie projekt ukształtowania tablic statystycznych i postanawiają ponowne przedrukowanie tegoż oraz sporządzenie dostatecznej liczby odbitek, które mają być dostarczone wszystkim urzędom i osobom zainteresowanym. Mogę dodać, że w grudniu ub. r. projekt został już rozesłany do organizacyj bibljotekarskich i księgarskich całego świata, jak również do redakcyj czasopism, poświęconych książce, według listy, przygotowanej przez sekretarjat generalny Federacji. Do podkomisji zostali powołani dodatkowo pp. Uhlendahl, Godet i Sevensma.

Podkomisja statystyki bibljotecznej przedstawia projekt p. Leyh'a, który wywołuje ożywioną dyskusję. W rezultacie postanawia się zasięgnąć opinji wszystkich związków zrzeszonych. Jak wiadomo, Rada Z. B. P. rozesłała projekt do Kół z prośbą o przedyskutowanie; na podstawie uzyskanego w ten sposób materjału będziemy się starali ująć pogląd bibljotekarzy polskich na zagadnienie statystyki, ażeby móc go zreferować w dyskusji nad schematem p. Leyh'a. To też wszystkie Koła Z. B. P. proszone są o gruntowne i szczegółowe wypowiedzenie się w tej kwestji [1].

Podkomisja kształcenia bibljotekarzy stanęła na martwym punkcie wobec tego, że p. Henriot, który ją utworzył i prowadził od początku, zrzekł się przewodnictwa. Polecono komitetowi wykonawczemu wyszukanie zastępcy i wznowienie pracy.

Podkomisja wymiany dysertacyj uniwersyteckich przedstawia referat p. Emlera, którego myśli przewodnie są następujące: 1. Komplet dysertacyj zagranicznych otrzymywać będą tylko najpoważniejsze bibljoteki uniwersyteckie w każdym kraju, inne poprzestaną na wyborze, dostosowanym do charakteru zbiorów. 2. Ażeby to ustalić, każda z tych bibljotek odpowie na kwestjonarjusz, zawierający pytania: czy życzy sobie otrzymywać dysertacje; jakie są rozmiary wypożyczeń; jakie kategorje dysertacyj nie są przedmiotem zainteresowania bibljoteki; czy mają być przysyłane do wyboru, czy tylko na zapotrzebowanie; jakie działy interesują bibljotekę w całości. 3. Każdy kraj ogłosi corocznie kompletną listę dysertacyj. 4. Wobec tego, że nie we wszystkich

[1] W Kole Warszawskiem Z. B. P. odbyło się zebranie dn. 19. I., na którem przyjęto tezy referatu p. Jadwigi Bornsteinowej.

krajach dysertacje są drukowane, warunkiem ich dostarczania nie może być zawsze zasada wzajemności. 5. W każdym kraju rozdział dysertacyj będzie powierzony jednej bibljotece. Polecono sekretarjatowi generalnemu przygotowanie takiego kwestjonarjusza na następne posiedzenie. W dyskusji wyrażano żal, iż nie jest dostępna umowa, zawarta w sprawie wymiany dysertacyj pomiędzy Francją a Niemcami, i zwrócono uwagę na referat p. Bringa na kongresie rzymskim p. t. *The International Exchange Relations of the University Library of Uppsal, and their organisation*, oraz na mający się pojawić w *Zentralblatt* f. *Bibliothekswissenschaft* artykuł p. H. Lutza na ten temat.

Podkomisja bibljotek szpitalnych nie rozporządzała na zebraniu obfitym materjałem, tak że żadne referaty w tej kwestji nie były odczytywane: delegaci Niemiec i Polski przedstawili opracowane dla tych dwóch krajów kwestjonarjusze. Podkomisja została utworzona z inicjatywy p. Roberts na posiedzeniu w Cheltenham w 1931 r.[1] Wiosną 1932 r. rozesłała krótką ankietę do 27 krajów, z których olbrzymia większość nie posiada żadnej centralnej organizacji bibljotek szpitalnych i tem samem nie była w możności dania odpowiedzi, zwłaszcza w przeciągu paru miesięcy. Odezwa podkomisji zapoczątkowała więc nowy dział pracy — inicjatywa niezmiernie cenna i mogąca przynieść nieobliczalne korzyści — ale natrafiła zarazem na grunt niemal zupełnie surowy. Uczestniczka seminarjum bibljograficznego Studjum Pracy Społeczno-Oświatowej przy Wolnej Wszechnicy Polskiej, p. Tarnawska, referowała w semestrze letnim 1932 r. swój projekt ankiety dla bibljotek sanatoryjnych, którą zamierzała opracować w Zakopanem. Na tej podstawie przygotowano obszerny kwestjonarjusz dla bibljotek szpitalnych wogóle, i dzięki temu można było zjawić się w Bernie nie z pustemi rękami, bo, jeżeli bez materjałów, to przynajmniej z narzędziem do ich gromadzenia. Kwestjonarjusz ten jest wydrukowany w *Aktach* (t. IV, str. 82—84). Umieszczono tam również elaboraty innych związków, nadesłane widocznie po zebraniu. Wynika z nich naogół, że istnienie i organizacja bibljotek szpitalnych są niemal wszędzie przypadkowe, uzależnione od dobrej woli kierownictwa poszczególnych zakładów i od dobroczynności publicznej. O próbach usamodzielnienia tych bibljotek, scentralizowania ich i nadania im jednolitej organizacji pod kierunkiem fachowców prawie nigdzie niema mowy, oprócz Stanów Zjednoczonych A. P., krajów skandynawskich i Wielkiej

[1] Por. J. MUSZKOWSKI, *Bibljotekarstwo na terenie międzynarodowym. Przegl. Biblj.* 1931, str. 243.

Brytanji, gdzie akcja ta jest zaledwie w samym zaczątku. Jedyna Szwecja posiada specjalne subsydjum państwowe na bibljoteki szpitalne. W niektórych krajach dyskutowana jest kwestja, czy należy prowadzić takie bibjoteki specjalne, czy raczej obsługiwać szpitale za pośrednictwem bibljotek powszechnych. U nas jest w toku porozumienie z władzami sanitarnemi w sprawie uzyskania odpowiedzi na wzmiankowany powyżej kwestjonarjusz.

Podkomisję bibljotek powszechnych pomijam tutaj, ponieważ jej działalność ograniczyła się w okresie sprawozdawczym do współpracy w ankiecie Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej, którą zajmowała się obszernie konferencja Rzeczoznawców Bibljotecznych (por. niżej).

W dalszym przebiegu zebrania przyjęto piękny memorjał p. Collijna, zawierający apel do wszystkich rządów o nieuszczuplanie w tych ciężkich czasach budżetów bibljotecznych, co spowodowaćby mogło zubożenie kulturalne ludzkości i nieobliczalne szkody. Pismo to zostało rozesłane w pięknem wykonaniu graficznem do naczelnych władz i urzędów całego świata. W Polsce podjął się łaskawie repartycji wewnętrznej nadesłanych egzemplarzy p. Naczelnik Stefan Demby. Przyjęto dalej zupełnie racjonalną propozycję ustalenia jednolitego schematu dla sprawozdań dorocznych delegatów poszczególnych związków, co wprowadzono już przed paru laty w naszym Z. B. P. w zastosowaniu do sprawozdań Kół. Uchwalono też szereg rezolucyj w różnych sprawach: przeciwko opłacaniu cła za książki (Lemaitre), co w krajach o języku mniej rozpowszechnionym jest sprzeczne z interesami wydawców, propagujących właśnie utrzymanie opłat celnych, jak np. w Polsce, gdzie je niedawno wprowadzono; o ustanowieniu reglamentacji stanu bibljotekarskiego, drogą wydawania zaświadczeń o przygotowaniu zawodowem przez czynniki urzędowe, albo przynajmniej przez organizacje bibljotekarskie (Godet); protest przeciwko drożyźnie czasopism naukowych niemieckich, uniemożliwiającej wielu bibljotekom prenumerowanie tychże (Leyh); dezyderat nie pomijania na wydawnictwach daty ich wydania (Emler), wreszcie — życzenie wprowadzenia w szkołach architektury specjalnego kursu budownictwa bibljotecznego (Cain i Lemaitre).

W związku z przygotowaniami do najbliższego kongresu bibljotekarzy, który ma się odbyć w 1934 r., przypomniano rezolucję dawniejszą, że obrady będą poświęcone gruntownemu przedyskutowaniu jednego tylko zagadnienia, mianowicie międzynarodowego wypożyczania rękopisów i książek. Czechosłowacja, Estonja i Włochy przedstawiły notatki informacyjne w tej kwestji, oparte na

doświadczeniach własnych, Francja zaś — statystykę swoich wypożyczeń za 1931 r.; cały ten materjał ogłoszony jest w aneksach do ostatniego tomu publikacji urzędowej Federacji. P. Godet zgłasza wniosek, ażeby wszystkie związki zrzeszone przygotowały odnośne statystyki dla swoich krajów za lata 1931 i 1932. W myśl tego wniosku Rada Z. B. P. rozesłała do zainteresowanych bibljotek polskich kwestjonarjusz, z terminem nadesłania odpowiedzi do 1 lutego b. r. Bibljoteki proszone są bardzo usilnie o dostarczenie materjałów w terminie, tembardziej, że niezależnie od powyższej rezolucji zwróciła się do nas American Library Association z prośbą o wiadomości z Polski, gdyż ma zamiar opublikować przed kongresem możliwie kompletny przegląd stanu wypożyczeń międzynarodowych we wszystkich krajach.

Po wysłuchaniu komunikatu delegatki Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej z prac w zakresie bibljotek i bibljografji (poruszone tam sprawy omówię niżej w sprawozdaniu z konferencji Rzeczoznawców Bibljotecznych), przedstawiciele zrzeszonych związków zdawali sprawę z życia bibljotek w poszczególnych krajach w roku ubiegłym.

Bibljoteki austrjackie doznały znacznego obniżenia dotacyj bibljotek państwowych, które dochodzi do 25%; wyszły dwa dalsze tomy opisowego wykazu rękopisów iluminowanych. Belgja notuje zbogacenie się zbiorów Bibljoteki Królewskiej przez złożenie w depozyt bibljoteki T-wa Oto-laryngologicznego. Czechosłowacja donosi o przebudowie Clementinum i o wystawie rękopisów, jak również o nowej bibljografji przekładów. We Francji zmieniono przepisy o egzaminach bibljotekarskich, sprowadzając wszystkie do jednego typu, stosowanego dotąd tylko do pracowników bibljotek uniwersyteckich; podwyższono dwukrotnie kredyty dla Rénion des bibliothèques nationales de Paris, tak że dochodzą one obecnie do 2.000.000 fr; zreorganizowano administrację bibljotek miejskich w Paryżu, siedem z nich odnowiono całkowicie, inne — częściowo, oraz urządzono kursy bibljotekarskie w Bibliothèque Forney; zreorganizowano też Bibljotekę Muzeum Etnograficznego; wreszcie wydano dwa tomy *Répertoire des richesses des Bibliothèques provinciales de France*. W Holandji ukazało się trzecie wydanie *Andresboek van biblioteken in Nederland*, oraz czwarte wydanie katalogu Bibljoteki Publicznej w Hadze; przy uniwersytecie w Utrechcie urządzono szereg czytelni specjalnych, pozostających pod zarządem bibljoteki uniwersyteckiej. W Niemczech wykończono już dwa pierwsze tomy *Gesamtkatalog der preussischen Bibliotheken*, który posiada ogółem 250 subskrybentów,

w czem przeszło połowę zagranicznych: w maju rozpoczęto budowę bibljoteki Deutsches Museum w Monachjum; bibljoteki powszechne walczą z trudnościami, spowodowanemi zmniejszeniem środków pieniężnych przy równoczesnem wzmaganiu się czytelnictwa w związku z bezrobociem; ujawnia się dążność do coraz ściślejszej współpracy ze szkołą wogóle, a szkołą zawodową w szczególności, oraz do międzynarodowej wymiany zdobywanych doświadczeń; dużą korzyść w tym względzie dała wystawa bibljotekarska we Flensburgu. W Norwegji, pomimo kryzysu, wykończono gmach Bibljoteki Publicznej w Oslo; rozwija się też bardzo interesująco praca w zakresie bibljotek okrętowych, stanowiąca podatny teren do współdziałania międzynarodowego. Delegat Z. B. P. mówi o sprawach organizacyjnych i próbach przeciwdziałania skutkom bezrobocia wśród bibljotekarzy, o działalności Poradni Bibljotecznej, rozdając ilustrowany katalog pomocy bibljotecznych, daje uzupełnienia do wyników rejestracji bibljotek publicznych w Polsce, wreszcie wspomina o ofiarowaniu Bibljotece Narodowej zbiorów Wilanowskich. W stanach Zjednoczonych A. P. daje się odczuwać, jak w Niemczech, osłabienie finansowe bibljotek przy wzroście frekwencji; liczba bibljotek, posiadających 3.000 tomów lub więcej, wynosi tam ok. 6.500; powołano do życia Association for Progress through Libraries, w celu popierania wszelkiemi środkami bibljotek powszechnych; pojawiły się różne wydawnictwa specjalne, z których wymienię: *A List of Books for College Libraries, Guide to historical Literature, What people want to read about.* W Szwajcarji najważniejszem wydarzeniem roku jest otwarcie Bibljoteki Narodowej w Bernie; posiedzenia komitetu odbywały się w nowym gmachu, i członkowie mieli możność szczegółowego obejrzenia wszystkich urządzeń. Szwecja komunikuje swoje doświadczenia w zakresie wypożyczania międzynarodowego, którego obraz daje broszura p. Sundströma pt. *Loans of books and manuscripts between libraries of Sweden and foreign countries.* W Wielkiej Brytanji rozpoczęto budowę szeregu gmachów bibljotecznych: uniwersyteckiej w Cambridge, uniwersyteckiej w Leeds, w Londynie Szkoły Nauk ekonomicznych, w Manchester Centralnej Bibljoteki Publicznej; inne gmachy zostały rozszerzone; bibljoteki uniwersyteckie w Oxford i Cambridge przygotowują do druku wspólne katalogi; kryzys nie daje się zbytnio odczuwać wielkim bibljotekom tego kraju, natomiast bibljoteki powszechne doznały bardzo znacznego uszczuplenia swoich funduszów; pomimo to daje się zauważyć żywy rozwój bibljotek wiejskich. We Włoszech otwarcie nowej

Bibljoteki Narodowej we Florencji spodziewane jest na 1934 r., rząd dał zasiłek w sumie ok. 500.000 lir na podtrzymanie szeregu bibljotek miejskich.

Po zakończeniu posiedzeń wszyscy delegaci udali się do Thun, gdzie uczestniczyli w obradach zjazdu bibljotekarzy szwajcarskich, które były poświęcone wyłącznie sprawie wykształcenia zawodowego. Na życzenie jednego z głównych referantów, p. Dyr. Godet, przesłano mu wyciąg z polskich przepisów o egzaminach bibljotekarskich do uzupełnienia materjałów, na których pragnie oprzeć swój projekt organizacji szwajcarskiej.

II. KOMITET RZECZOZNAWCÓW BIBLJOTECZNYCH. W parę dni po zakończeniu posiedzeń w Szwajcarji, rozpoczęły się obrady VI. konferencji rzeczoznawców w Paryżu, w zwykłym komplecie uczestników z udziałem przedstawicieli Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej.

Dyskusja nad wykorzystaniem bibljotek dla sprawy wypoczynków robotniczych [1] rozwijała się na tle obszernego memorjału o 250 przeszło stronicach, który zawiera komunikaty kół zawodowych Austrji, Belgji, Czechosłowacji, Francji, Japonji, Łotwy, Meksyku, Niemiec, Polski, Szwecji, Wielkiej Brytanji i Włoch, poprzedzone przedmową i syntetycznem zestawieniem materjałów, opracowanem przez p. Lemaître. Nie mogąc wchodzić w szczegóły ogromnego elaboratu, poprzestano na odczytaniu listy najważniejszych środków udostępnienia bibljotek powszechnych dla jak najszerszych kół ludności, jak dostosowanie dni i godzin otwierania bibljotek do potrzeb i możliwości robotników; pociągające i estetyczne urządzenia wewnętrzne i udostępnienie przy bibljotece sal na zebrania, odczyty, projekcje kinematograficzne i słuchowiska radjowe; ogłaszanie wykazów nowych książek z wiadomościami o nich, gromadzenie dzieł encyklopedycznych i informacyjnych treści ogólnej; wymianę książek pomiędzy bibljotekami w celu ożywienia obiegu; uproszczenie formalności przy zapisywaniu czytelników; wypożyczanie gratis lub za bardzo niską opłatą; organizowanie bibljotek w miejscach gromadzenia się ludności robotniczej i w szkołach, zadzierzgnięcie bezpośrednich stosunków pomiędzy bibljotekarzami i publicznością; zapraszanie przedstawicieli organizacyj robotniczych do komitetów bibljotecznych; częste komunikowanie się bibljotekarzy jednej miejscowości pomiędzy sobą; ścisłe współdziałanie ze szkołą, z uniwersytetami ludowemi i wogóle z instytucjami oświaty dorosłych; zatrudnienie w bibljotekach powszechnych zawodowców,

[1] Zob. *l. c.* str. 241.

wyspecjalizowanych w tym zakresie pracy, wpływanie na publikację książek popularnych, dostępnych dla poziomu umysłowego robotników, segregowanie książek w bibljotekach według grup czytelników, z zastosowaniem osobnych katalogów; układanie katalogów według treści dostępnych i dogodnych w korzystaniu, organizowanie odczytów o korzyści bibljotek i wydawanie perjodyków o bibljotekach na użytek szerokiej publiczności; ułatwienie w bibljotekach dostępu do samych książek; tworzenie współdzielni bibljotecznych, które mogłyby nabywać książki w większych ilościach na prawach księgarni i rozprzedawać je potem bibljotekom po niższej cenie. Zadania, wynikające ze stanu obecnego bibljotek powszechnych oraz ich potrzeb na przyszłość, dają się ująć w cztery punkty:

1. powiększenie liczby bibljotek i rozszerzenie zakresu ich działalności,
2. publikowanie odpowiednich dzieł, których brak daje się odczuwać we wszystkich piśmiennictwach,
3. wykształcenie bibljotekarzy-specjalistów,
4. wyrobienie czytelników.

Po długiej i bardzo ożywionej dyskusji, prowadzonej według powyższego schematu, w której zabierali głos kilkakrotnie wszyscy uczestnicy konferencji, uchwalono rezolucję zalecającą ogłoszenie drukiem i jak najszersze rozpowszechnienie wymienionego memorjału.

W sprawie międzynarodowej normalizacji układu alfabetycznego powierzono Federacji Związków Bibljotekarzy zebranie i dostarczenie Instytutowi Współpracy Umysłowej wszelkich istniejących instrukcyj poszczególnych krajów, na podstawie tego materjału Instytut przygotuje projekt i podda go pod dyskusję konferencji następnej.

Na podstawie przedstawionych na zebraniu prób druku pierwszego zeszytu *Index Translationum*, przedyskutowano zagadnienia, związane z ukształtowaniem tego wydawnictwa i postanowiono rozszerzyć jego zakres na inne języki, oprócz trzech, uwzględnionych dotychczas, uchwalono też zwrócić się do wydawców bibljografij narodowych z propozycją zastosowania takiej metody redagowania, która pozwoliłaby na wprowadzenie w *Index Translationum* układu według języka oryginału.

W stosunku do zagadnienia międzynarodowego wypożyczania rękopisów i druków postanowiono zachować rezerwę do czasu uzyskania wyczerpujących materjałów przez Federację (por. wyżej), stwierdzając tylko narazie, że najważniejsze i natrudniej-

sze do przeprowadzenia są tutaj sprawy opłat pocztowych i celnych.

Po wysłuchaniu bardzo obszernego komunikatu p. Jean Gérard, przewodniczącego instytucji: Union Française des offices de documentation, która zamierza zorganizować na wielką skalę wymianę informacyj bibljograficznych, nie cofając się przed najrozleglejszemi planami, które przypominają poniekąd dawny rozmach I. I. B. w Brukseli, — komitet polecił Instytutowi przygotowanie odpowiedniego memorjału, jako podstawy do dyskusji międzynarodowej.

Podobnie rozległy projekt zorganizowania centrali filmów (cinémathèque), którego autorem jest p. Féo, uznano w zasadzie za pożyteczny, stwierdzając przytem, że bibljotekarze mogliby mieć w tej sprawie tylko udział drugorzędny w kwestjach klasyfikacji, urządzeń i udostępnienia zbiorów, że przedewszystkiem jednak należy zasięgnąć opinji specjalistów w zakresie kina, oraz przekonać się, czy i jakie istnieją możliwości rozciągnięcia na filmy przepisów o egzemplarzu obowiązkowym.

Wreszcie trzeci, najbardziej może fantastyczny projekt prof. Priebscha, przekazany przez brytyjską komisję współpracy umysłowej, co do utworzenia międzynarodowej centrali reprodukcji rękopisów z całego świata, wywołał podobną rezerwę komitetu, który uznał za wystarczające narazie dążenie do zinwentaryzowania reprodukcyj takich, istniejących w wielkich zbiorach.

Załatwiono w dalszym ciągu szereg spraw drobniejszych. Zakwalifikowano do druku rękopis drugiego wydania *Guide des services nationaux de renseignements du pret et des échanges internationaux*[1]. Przyjęto do zatwierdzającej wiadomości dodatek do Międzynarodowego kodeksu skrótów tytułów czasopism[2]. Współpraca Instytutu z Międzynarodowym Instytutem Bibljograficznym rozwija się w sposób pomyślny, jak wynika ze sprawozdania p. Donker-Duyvisa; na konferencji bibljograficznej w końcu sierpnia miał być obecny obserwator z ramienia Instytutu[3].

Na zakończenie przyjęto z wielkiem uznaniem komunikat p. Collijna o budżetach bibljotecznych (por. wyżej) i postanowiono poprzeć jak najgoręcej zawarte w nim postulaty.

J. Muszkowski

1 Por. *l. c.* str. 238.
2 Por. *l. c.* str. 239.
3 Por. *l. c.* str. 239—240.

BIBLIOTEKA P.W.S.P. ŁÓDŹ

PRACE BIBLJOTECZNE KRAKOWSKIEGO KOŁA ZWIĄZKU BIBLJOTEKARZY POLSKICH

Nr. I. *Inwentarz inkunabułów bibljotek polskich.* Serja pierwsza, zebrana przez Kazimierza Piekarskiego. Kraków MCMXXV. Cena Zł 9·—.

Nr. II. *Porównanie polskich przepisów katalogowania* zestawił Józef Grycz. Kraków MCMXXVI. Cena Zł 9·—.

Nr. III. *Nowoczesne bibljotekarstwo wojskowe* napisał Marjan Łodyński Kraków MCMXXVII. Cena Zł. 7·—.

Nr. IV. *Sigla codicum manuscriptorum qui olim in Bibliotheca publica Leninopolitana extantes nunc in Bibliotheca Universitatis Varsoviensis asservantur.* Kraków MCMXXIX. Cena Zł 5·—.

Nr. V. *Porównanie zagranicznych przepisów katalogowania* zestawił Józef Grycz. Kraków MCMXXX. Cena Zł. 8·—.

Nr. VI. *Indeks korespondencji Józefa Ignacego Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Bibljoteki Jagiellońskiej* zestawił Adam Bar. Kraków MCMXXIX. Cena Zł 12·—.

Członkowie Związku Bibljotekarzy Polskich oraz Towarzystw Bibljofilskich, zrzeszonych w Radzie Bibljofilów, otrzymają wydawnictwa Krakowskiego Koła Związku Bibljotekarzy Polskich po cenie zniżonej o 33% za zgłoszeniem się wprost do Sekretarjatu Koła: Kraków Bibljoteka Jagiellońska, ulica św. Anny 12.

GEBETHNER I WOLFF

KSIĘGARNIA I SKŁAD NUT
FILJA W KRAKOWIE — RYNEK GŁÓWNY L. 23.
SORTYMENT NAUKOWY POLSKI I ZAGRANICZNY
PRENUMERATA CZASOPISM NAUKOWYCH
SKŁAD GŁÓWNY WYDAWNICTW POLSKIEJ AKADEMJI UMIEJĘTNOŚCI
W ADMINISTRACJI KSIĘGARNI
B I B L J O F I L P O L S K I
ANTYKWARJAT TOW. MIŁOŚNIKÓW KSIĄŻKI
ANTYKWARJAT NAUKOWY
STARE DRUKI. SLAVICA I POLONICA
NA ŻĄDANIE WYSYŁA SIĘ KATALOGI I »WIADOMOŚCI ANTYKWARSKIE BIBLJOFILA POLSKIEGO«

MECHANICZNA FABRYKA PUDEŁEK

„KARTON“

WARSZAWA WOLSKA 75 — TEL. 649-35

DOSTAWCA

CENTRALNEJ BIBLJOTEKI WOJSKOWEJ, BIBLJOTEKI RAPPERSWILSKIEJ, BIBLJOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W POZNANIU, BIBL. UNIWERSYTECKIEJ W WARSZAWIE, BIBL. OSSOLIŃSKICH WE LWOWIE I INNYCH W KRAJU I ZAGRANICĄ.

POLECA

SPECJALNE PUDEŁKA NA BROSZURY I ULOTKI DLA UŻYTKU BIBLJOTEK. WYKONANE Z BRONZOWEJ PRASOWANEJ TEKTURY SĄ PRAKTYCZNE, TRWAŁE I NADAJĄ SIĘ DO CZĘSTEGO UŻYTKU.

WYMIARY I CENY PUDEŁEK SĄ NASTĘPUJĄCE:

	Dł.	Szer.	Wys.	po zł. za sztukę
N 1	21	X 9	X 15	0·80
N 2	26	X 10	X 20	0·95
N 3	35	X 11	X 25	1·30
N 4	40	X 5	X 26	1·45
N 5	40	X 12	X 26	1·60

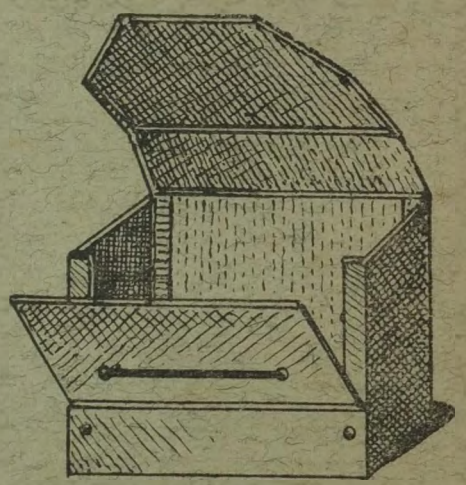

ZŁOŻONE

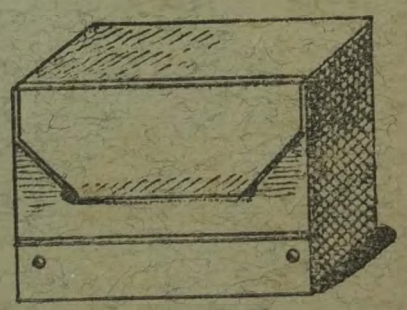

ZAMKNIĘTE

MOŻEMY RÓWNIEŻ WYKONAĆ PUDEŁKA W KAŻDYCH WYMAGANYCH WIELKOŚCIACH I ILOŚCIACH.